

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 4'2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.4>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 7 від 21 квітня

2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 29.04.2021

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право",
2021

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 4'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.4>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 02 July 2020 № 886 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on September 24, 2020 № 1188 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's doi: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 7 dated April 21, 2021). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 29.04.2021

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2021
© "Economics. Finances. Law",
2021

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вереzubова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»», Академік Академії економічних наук України

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгіббекова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Санязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Скоржевська-Амберг Малгожата, Доктор філософії, адвокат, Університет Козмінського, юридичний коледж, Кафедра теорії, філософії та історії права (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Volodymyr V. Holovach, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik", Honored Lawyer of Ukraine

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Olena H. Velychko, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Tatyana A. Verezubova, Dr. Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Dr. Economics, Professor, University of Western Macedonia

Anatoliï M. Herasymovych, Dr. Economics, Professor, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Tetiana A. Holovach, Dr. Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit

Iryna I. Kryshchopa, Dr. Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Yurii M. Mantsevych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Yevheniia S. Poliakova, PhD Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Olena M. Potyshniak, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Volodymyr H. Prushkivskiyi, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Serhiï A. Tkachenko, Dr. Economics, Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"», Academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine

Viktor V. Trynchuk, PhD Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Liudmyla V. Chyzhevska, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Law Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD Law, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Serhiï F. Konstantinov, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Viktor I. Vasylynychuk, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Valerii O. Hlushkov, Dr. Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Volodymyr V. Luts, Dr. Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Kuat S. Musin, PhD Law, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Ihor V. Ozerskyi, Dr. Law, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Kozminski University, College of Law, Department of Theory, Philosophy and History of Law (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Anatoliï O. Yarovyï, PhD Law, Professor of Law and Public Administration Department, Mariupol State University, retired judge

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko

Issue Editor: Anna O. Tumanian

ЗМІСТ

<i>ХАНДІЙ О.О.</i> Формування та розвиток цифрових компетентностей в умовах цифровізації економіки та суспільства	5
<i>ГРИГОР'ЄВ О.Ю., ПЕТРИШИН Н.Я., ТОДОЩУК А.В.</i> Методичні рекомендації з цифрового оцінювання соціальних показників підприємств	10
<i>БЕЗПАЛЕНКО О.В.</i> Економічні та соціальні індикатори солідарного пенсійного страхування в Україні ...	16
<i>СТАНІСЛАВИК О.В., КОВАЛЕНКО О.М.</i> Сучасні проблеми управління основним капіталом промислового підприємства	23
<i>ВИГАНЯЙЛО С.М.</i> Аспекти економічної безпеки електронної комерції	28
ІНТЕРВ'Ю, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ	
<i>ВОЙНАРСКА І.А.</i> Шахрайство у нерухомості	31

CONTENTS

<i>KHANDII O.</i> Formation and development of digital competencies in the conditions of digitalization of economy and society	5
<i>HRYHORIEV O., PETRYSHYN N., TODOSHCHUK A.</i> Methodological recommendations for digital evaluation of social indicators of enterprises	10
<i>BEZPALENKO O.</i> Economic and social indicators of solidarity pension insurance in Ukraine	16
<i>STANISLAVYK O., KOVALENKO O.</i> Modern problems of fixed capital management of the industrial enterprise	23
<i>VYHANIAILO S.</i> Aspects of economic security of electronic commerce	28
INTERVIEW, COMMENTS, CONSULTATIONS	
<i>VOINARSKA I.</i> Fraud in real estate	31

ХАНДИЙ

Олена Олексіївна
alkhandiy@ukr.net

УДК 004:37.01: 316.422.44

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА

FORMATION AND DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCIES IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF ECONOMY AND SOCIETY

д.е.н., доцент, провідний
науковий співробітник,
Інститут економіки
промисловості Національної
академії наук України

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.4.1>

KHANDIIV Olena – Doctor of Economics, Associate Professor, Leading Researcher, Institute of Industrial Economics of National Academy of Sciences of Ukraine

У статті досліджено підходи до визначення понять «цифрові навички», «цифрові компетентності», «цифрова грамотність», які є ключовими в Концепції розвитку цифрових компетентностей. Дано оцінку узгодженості плану заходів із реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей із декларованими завданнями стосовно формування й розвитку цифрових компетентностей громадян. Розглянуто підходи до класифікації та виокремлення рівнів цифрової компетентності. Наголошено на потребі оновлення моделей компетентності працівників усіх галузей у зв'язку зі змінами трудових функцій, предметів та засобів праці, вимог до знань, умінь і навичок персоналу під впливом цифровізації економіки та суспільства. Зроблено висновки про неузгодженість професійних та освітніх стандартів потребам сучасного ринку праці, що обумовлює невідповідність компетентностей випускників закладів освіти потребам і вимогам роботодавців.

* * *

The digitalization of the economy and society requires not only technical and technological changes, but also the transformation of employee competencies in accordance with modern requirements for the professional qualification level of employees of the digital economy. The purpose of the work is to study the institutional and organizational factors of formation and development of digital competencies in the context of digitalization of the economy and society. The research uses an abstract-logical method, a systematic approach and methods of institutional analysis, a hypothetical method and deductions. The paper examines the approaches to the definition of “digital skills”, “digital competencies”, “digital literacy”, which are key in the Concept of digital competencies. The assessment of the consistency of the action plan for the implementation of the Concept of development of digital competencies with the declared tasks for the formation and development of digital competencies of citizens is given. Approaches to the classification and separation of levels of digital competence are considered. Emphasis is placed on the need to update the competency models of workers in all industries in connection with changes in labor functions, objects and means of work, requirements for knowledge, skills and abilities of staff under the influence of digitalization of the economy and society. Conclusions are made about the inconsistency of professional and educational standards with the needs of the modern labor market, which causes the mismatch of competencies of graduates of educational institutions to the needs and requirements of employers. The impact of digitalization processes on the transformation of key competencies and their combination, the emergence of new professions requires constant monitoring and consideration in regulations in order to harmonize digital, labor and educational development.

Ключові слова: цифрові компетентності, цифрові навички, цифровізація економіки, модель компетентності працівника

Keywords: digital competencies, digital skills, digitalization of the economy, the model of employee competence

ВСТУП

Докорінні зміни на глобальному й національному ринках праці зумовлені прискоренням процесу цифровізації економіки та суспільства у відповідь на виклики та потреби сьогодення. Під впливом карантинних обмежень в умовах протидії поширенню захворювання COVID-19 різко виріс запит на широке використання цифрових та інформаційно-комунікативних технологій і забезпечення переходу на дистанційні форми роботи, як умова виживання бізнесу та нормалізації діяльності виробничої та соціальної сфер. Така ситуація сприяла зростанню цифрового ринку, циф-

рового бізнесу, цифровим трансформаціям у суспільстві та економіці загалом.

Нові цифрові можливості для розвитку дистанційної роботи, навчання, комунікацій, соціально-культурного розвитку актуалізували процеси опанування й застосування цифрових навичок користувачами. Для особистісного розвитку, соціальної інтеграції, активної громадянської позиції та зайнятості на сьгоднішній день недостатньо лише знання рідної та іноземних мов, природничих наук та математики, громадянської, підприємницької, особистої, соціальної та навчальної компетентностей, культурної обізнаності та самовираження [1]. Зростає роль впевненого, критичного та відпові-

дального використання і взаємодії з цифровими технологіями [1]. На тлі компетентнісних змін, які відбуваються на ринку праці під впливом цифровізації економіки та можливостей, що відкриваються завдяки цим процесам, високої значущості набуває розвиток цифрових компетентностей, формування нових моделей ключових компетентностей за професіями з урахуванням потреб сучасного ринку праці та зростаючих перетворень у використанні цифрових та інформаційно-комунікативних технологій.

Стан, проблеми та перспективи формування цифрових компетентностей населення в Україні досліджено у попередніх роботах [2; 3], де зроблено висновки про незбалансованість освітнього, трудового та цифрового розвитку в країні, акцентовано на низькій потребі населення з рівнем опанування цифровими навичками нижче базового в подальшому їх набутті. У процесі ліквідації цифрової безграмотності населення більшість науковців визнають пріоритетну роль системи освіти на всіх рівнях і зосереджують свою увагу в дослідженнях на цифровому викладанні та навчанні [4; 5], формуванні рамки цифрових компетентностей педагогів [6; 7], створенні умов для забезпечення опанування інформаційно-цифровими компетентностями випускниками комп'ютерних технологій [8]. Водночас, попри велику увагу до цієї проблематики, відсутні системні національні рішення з гармонізації трудового, цифрового та освітнього розвитку.

МЕТА роботи полягає у дослідженні інституційних і організаційних чинників формування й розвитку цифрових компетентностей в умовах цифровізації економіки та суспільства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано абстрактно-логічний метод для уточнення понятійного апарату, системний підхід та методи інституційного аналізу під час дослідження інституційних і організаційних чинників формування й розвитку цифрових компетентностей, гіпотетичний метод і дедукції у виявленні причинно-наслідкових зв'язків впливу цифровізації економіки на трансформацію вимог до компетентностей працівника.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зміна вимог до компетентностей працівника у цифровій економіці зумовлена трансформацією характеру, змісту й умов праці, вдосконаленням її технічного забезпечення та технологій, що застосовуються. Схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. й затвердження плану заходів стосовно її реалізації [9] сприяли запровадженню заходів із подолання «цифрового розриву» та «набуття громадянами цифрових компетенцій», проте й досі питання забезпечення розвитку цифрових компетентностей населення залишається вкрай актуальним. Для вирішення завдань із підвищення рівня цифрової грамотності населення та розвитку цифрових навичок і цифрових компетентностей, зокрема шляхом визначення системи та опису складових цифрової компетентності й забезпечення правового регулювання цих питань, розроблена була Концепція розвитку цифрових компетентностей та затверджений план заходів

з її реалізації (Концепція) [10].

У загальних положеннях Концепції запропоновано визначення цифрової компетентності: «цифровою компетентністю є динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій» [10].

У тексті Концепції використовується також поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, що трактується як «впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби у навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності» [10]. Усі положення за змістом Концепції стосуються «цифрових навичок та цифрових компетентностей» без конкретизації різниці та уточнень відносно цифрових навичок. Основною метою Концепції є «визначення пріоритетних напрямів і основних завдань із питань розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей, підвищення рівня цифрової грамотності населення, зокрема працездатних осіб, громадян похилого віку, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, інших вразливих груп населення, в умовах розвитку цифрової економіки та цифрового суспільства» [10]. Тобто одночасно застосовуються як рівнозначні поняття «цифрові навички», «цифрові компетентності», «цифрова грамотність».

Процес визначення поняття цифрової компетентності досі триває, дослідники застосовують близькі за значенням визначення та терміни, зокрема інформаційно-комунікаційна компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, цифрова компетентність, ІКТ-компетентність тощо. У дослідженні Європейського фонду освіти (ЄФО) [11] використовується визначення digital skills and competence (DSC), digital та online learning (DOL).

Класифікація, що застосовується в ЄС, визначає три основні категорії DSC для учнів / громадян:

Цифрова компетентність: вона також називається цифровою грамотністю, охоплює набір базових цифрових навичок, що охоплює інформаційну грамотність та грамотність у роботі з даними, спілкування та співпрацю в Інтернеті, створення цифрового контенту, безпеку та вирішення проблем. Цифрова компетентність – це здатність застосовувати ці цифрові навички (знання та ставлення) впевнено, критично та відповідально у визначеному контексті (наприклад, освіта). Починаючи з 2006 р., цифрова компетентність є однією з восьми ключових компетенцій у ЄС стосовно навчання впродовж життя.

Спеціальні цифрові навички: набір специфічних цифрових навичок для тих, хто зайнятий на робочих місцях, включаючи використання та обслуговування цифрових інструментів, таких як 3D-принтери, програмне забезпечення САПР та роботи.

Цифрові навички для фахівців у галузі ІКТ: набір передових, вузькоспеціалізованих, цифрових навичок для тих, хто зайнятий у сферах ІКТ, наприклад, прог-

рамистів та експертів із кібербезпеки, які, як очікується, не лише використовуватимуть, а й вдосконалюватимуть існуючі інформаційно-комунікаційні технології та створюватимуть інноваційні нові рішення [11].

Відповідно до системи цифрової компетентності громадян DigComp та DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens [12] цифрова компетентність – це впевнене та критичне використання засобів ІКТ у сферах зайнятості, працевлаштування, освіти, дозволя, включення та участі в суспільстві, що є життєво необхідним для участі в сучасному суспільстві та економіці. Система цифрових компетентностей для громадян DigComp, вперше була опублікована у 2013 р. Європейською комісією, – розроблена з метою підвищення цифрової компетентності громадян, допомоги у розробленні відповідної політики, що підтримує формування цифрової компетентності, і планування відповідних ініціатив у галузі освіти.

Компетентності та грамотність відповідно до Рамкової програми оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя визначаються: грамотність – це здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки усно та письмово, за допомогою візуальних, звукових та цифрових матеріалів у різних дисциплінах та контекстах; цифрова компетентність – це впевнене, критичне і відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності (роботи) та участі у житті суспільства, що включає цифрову та інформаційну грамотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту (зокрема програмування), кібербезпеку та вирішення проблем [13].

Отже, з вищенаведених підходів до визначення понять «цифрові навички», «цифрова компетентність», «цифрова грамотність» можна зробити висновок про те, що у Концепції у більшості випадків відбувається ототожнення понять цифрової компетентності та цифрової грамотності, хоча цифрова компетентність передбачає здатність застосовувати цифрові навички, а цифрова грамотність – здатність на основі знань і ставлень розрізняти, розуміти, створювати та інтерпретувати цифрові матеріали. Зі свого боку цифрові навички передбачають наявність цифрової грамотності для використання, обслуговування, створення цифрових інструментів, інформаційно-комунікаційних технологій, а також використання, створення, програмування та обміну цифровим змістом. Для розуміння відмінності в рівні володіння та сфери застосування у нормативних та дослідницьких документах пропонуються визначення для різних професійних груп та їх конкретизація для працівників ІКТ сфери. Відносно зауважень до прийнятої Концепції ключові поняття потребують конкретизації для уникнення тавтології й забезпечення вірного розуміння основних ідей та положень концептуального документу.

Поряд із відсутністю єдиного підходу до визначення цифрових компетентностей існують і різні підходи до їх класифікації та виокремлення рівнів.

Як елемент ET 2020 strategy («Освіта та навчання 2020») Об'єднаний дослідницький центр Єврокомісії (JRC) розробив дві довідкові рамки для підтримки уз-

годженої концептуалізації та розвитку DSC серед держав-членів ЄС [11] для всіх громадян (DigComp 2.1) і для викладачів (DigCompEdu). Для обох рамок кожна компетенція має дескриптор із прикладами діяльності та цифрових технологій; він також включає низку рівнів знань (шість для викладачів та вісім для громадян), які можуть бути використані для розробки індивідуальних моделей прогресування. У травні 2017 р. DigComp 2.1 (поточна версія) розширив початковий рівень із трьох знань до більш детальних восьми рівнів знань. DigComp об'єднує базові DSC у п'ять областей компетенцій, включаючи 21 компетенцію, оцінену на восьми рівнях знань, описану з погляду результатів навчання та має приклади використання [11].

За ініціативою Мінцифри українські експерти адаптували європейську концептуально-еталонну модель Рамки цифрових компетентностей для громадян ЄС (DigComp 2.1.) до національних, культурних, освітніх та економічних особливостей України. У Рамці цифрових компетентностей для громадян України рівні володіння компетентностями умовно розбито за сукупностями на шість сфер компетентностей: основи комп'ютерної грамотності; інформаційна грамотність, вміння працювати з даними; створення цифрового контенту; комунікація та взаємодія в цифровому суспільстві; безпека у цифровому середовищі; розв'язання проблем у цифровому середовищі, навчання впродовж життя [14].

На відміну від сфер компетентності DigComp в українській Рамці цифрових компетентностей для громадян України виділено 0-й рівень – основи комп'ютерної грамотності й загалом визначається 6 рівнів володіння цифровими компетентностями.

Проте існують й інші підходи до викладання та оцінювання цифрової компетентності. Для отримання Європейського сертифікату комп'ютерних вмінь «Європейські комп'ютерні права» (ECDL / ICDL) необхідно здати 7 модулів: основи інформаційних технологій, використання комп'ютеру та робота з операційними системами, текстові редактори, електронні таблиці, бази даних, менеджерська і презентаційна графіка, послуги в інформаційних мережах, а потім отримати сертифікат ECDL START за 4 модулі чи сертифікат ECDL за 7 модулів. Під час проходження Європейської сертифікації професіоналів у галузі інформатики (EUCIP) необхідно підтвердити знання за модулями: інформаційні системи й управління ними, розроблення та інтеграція інформаційних систем, експлуатація та підтримка інформаційних систем для отримання сертифікату EUCIP Core. Але за наявності більш високого рівня володіння цифровими компетентностями видаються сертифікати за програмами e-CF plus та e-CF plus Fundamentals.

Відповідно до класифікації цифрових навичок, яку використовує Міжнародний союз телекомунікацій [15] у процесі аналізу стану світового сектору телекомунікацій / ІКТ і моніторингу інформаційного суспільства, розрізняють базові, стандартні та просунуті цифрові навички.

Різні підходи до класифікації рівнів володіння цифровими компетентностями ускладнюють співставність отриманих результатів досліджень із розвитку цифрових компетентностей як на національному рівні,

так і в міжнародних порівняннях, проте дозволяють оцінити повною мірою як базові, так і професійні навички для різних цілей подальшого використання сертифікатів.

Концепція розвитку цифрових компетентностей та затверджений план заходів із її реалізації від 3 березня 2021 р. № 167-р є великим кроком на шляху до ліквідації цифрової безграмотності населення, а відповідно, підвищення якості та комфортності життя громадян, доступності публічних послуг та зниження корупційних ризиків на шляху до їх отримання, набуття навичок дистанційної роботи й підвищення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці, рівень володіння цифровими навичками яких нижче базового рівня. Проте у самій Концепції та Плані заходів із її реалізації потребують доопрацювання питання, пов'язані з необхідністю визначення ключових термінів, які використовуються у Концепції, відсутністю індикаторів із реалізації Концепції, принципів реалізації Концепції, відсутністю систематизації завдань державної політики розвитку цифрових компетентностей за пріоритетними сферами, зокрема для системи освіти і професійного навчання, науки, економіки, кібербезпеки, інформаційної безпеки, публічного управління, правового регулювання та етики.

Виходячи з Плану заходів із реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей не зрозуміло, як будуть досягнуті визначені завдання Концепції, окрім завдань за напрямками розробки нормативно-правового, науково-методичного та інформаційного забезпечення.

За завданнями Концепції «Формування й розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей у суспільстві» та «Підвищення рівня обізнаності громадян щодо небезпек в Інтернеті» в Плані заходів із її реалізації відсутні відповідальні за виконання, строки та індикатори виконання. За іншими завданнями ситуація стосовно відповідальних, індикаторів та строків виконання висвітлена лише частково.

Розроблення моделі компетентності працівників у певній галузі тісно пов'язана зі змістом стандартів професійної діяльності. Структурування змісту професійного стандарту базується на компетентнісному підході, який передбачає формування вимог до знань, умінь і навичок працівника, що забезпечують якісне виконання основних трудових функцій у відповідній сфері професійної діяльності. Структурними елементами професійного стандарту є трудові функції, професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій), загальні компетентності, предмети та засоби праці, вимоги до знань, умінь і навичок працівника тощо [16].

Модель компетентності працівника включає проведення аналізу робочих функцій та визначення здібностей, які потрібні для їх виконання з подальшим їх групуванням у тематичні блоки та наповненням компетенціями. Уся сукупність результатів навчання утворює модель компетентності. Враховуючи існуючі трансформації у характері, змісті та техніко-технологічному забезпеченні виконання трудових функцій в усіх моделях компетентностей сучасних працівників мають бути включені серед компетентностей – цифрові, зокрема навички використання інформа-

ційних і комунікаційних технологій, здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Зокрема, у чинній Методиці розроблення професійних стандартів мають бути внесені корективи для включення цифрових компетентностей до їх загального переліку у Зразку оформлення та наповнення професійного стандарту у підрозділі 4. «Загальні компетентності» для професій, для яких вони не є професійними компетентностями.

Компетентнісний підхід у розробленні професійних стандартів зорієнтований на безпосереднє використання професійних стандартів під час розроблення освітніх програм/стандартів і навчальних модулів (наприклад, одна трудова функція – одна освітня програма (один модуль), під час атестації та сертифікації персоналу, оцінювання та присвоєння професійних кваліфікацій, коли встановлюється рівень компетентності (здатності) особи виконувати одну трудову функцію чи їх набір. Зміна трудових функцій, трудових дій працівників, предметів та засобів праці, вимог до знань, умінь і навичок працівника під впливом цифровізації економіки в багатьох галузях вимагає оновлення професійних стандартів, з наступним оновленням освітніх стандартів на потреби сучасного ринку праці.

Непоследовність дій і недотримання порядку й черговості у розробленні професійних та освітніх стандартів, несвоєчасне їх оновлення призводить до невідповідності компетентностей випускників закладів освіти потребам і вимогам роботодавців.

Модель компетентностей працівника цифрової економіки має слугувати критерієм для підбору, найму, відбору та оцінювання персоналу з метою раціонального формування кадрового складу, і формувати перелік тих якостей співробітників, які потребують першочергового розвитку, відповідно до чого розробляти відповідні програми їх ефективного навчання й підвищення кваліфікації.

ВИСНОВКИ

Вплив цифровізації економіки на зміну переліку актуальних ключових компетенцій та їх комбінації, появу нових професій потребує дослідження та співвіднесення з очікуваннями ринку праці, зокрема попитом на професійні вміння. Пропозиції стосовно вдосконалення державної політики у сфері зайнятості та освіти мають враховувати ускладнення окремих видів професій у результаті посилення їх технологічності та змістовності. Професійні та освітні стандарти потребують їх оновлення відповідно до вимог ринку праці в умовах розвитку цифрової економіки; вкрай актуальним є включення в стандартах до загального переліку компетентностей – цифрових компетентностей і забезпечення їх формування. Затверджений План заходів із реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей орієнтований на розробку нормативно-правового, науково-методичного та інформаційного забезпечення розвитку цифрових компетентностей, проте за іншими завданнями Концепції не відображає строки, індикатори та відповідальних, що вимагає внесення відповідних коректив та подальшого його опрацювання.

Список використаних джерел

1. Ключові компетентності для навчання впродовж життя. 2018. URL: <http://dystosvita.blogspot.com/2018/01/2018.html>.
2. Хандій О.О. Стан, проблеми та перспективи розвитку цифрових компетентностей населення в Україні *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 34. С. 201–206. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-34>.
3. Хандій О., Панькова О. Цифрові навички працівників у забезпеченні цифрового розвитку економіки України: експертні оцінки. *Проектний підхід у дидактичній діяльності закладів освіти – міжнародний вимір*. 2020. № 3. С. 65–76.
4. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навчальний посібник / Г.Г. Швачич та ін. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.
5. Бондаренко Т.С. Формування готовності до розробки та використання комп'ютерних навчальних систем у майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2012. 20 с.
6. Структура ІКТ-компетентності учителів: рекомендації ЮНЕСКО / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Редакція 2.0. Париж: ЮНЕСКО, 2011. VIII. 109 с. URL: <http://iteach.com.ua/files/content/5EDCFd01.pdf>.
7. Ткачук В.В. Проектування професійних ІКТ-компетентностей майбутніх інженерів-педагогів. *Інформаційні технології й засоби навчання*. 2016. № 3. Т. 53. С. 123–141.
8. Трифонова О.М. Методична система розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій у навчанні фізики й технічних дисциплін у закладах вищої освіти: монографія. Кропивницький: Ексклюзив-Систем, 2019. 508 с.
9. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
10. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів із її реалізації: Розпорядження КМУ від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
11. Digital skills and competence, and digital and online learning. European Training Foundation, Turin, 2018. URL: https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2019/09/DSC-and-DOL_0.pdf
12. DigComp 2.0 The digital competence framework for citizens. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bc52328b-294e-11e6-b616-01aa75ed71a1/language-en>
13. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>.
14. Іонан В. Цифрова грамотність українців. Які можливості планує створити Мінцифри у 2021 році. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/shcho-robit-mincifri-osvitni-seriali-oflayn-habi-testi-novini-ukrajini-50141070.html>.
15. MIS 2018: Measuring the information society/ ITU. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2018/MISR-2018-Vol-1-E.pdf>.
16. Методика розроблення професійних стандартів. Наказ Мінсоцполітики від 22.01.2018 № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18#Text>.
17. *References*
1. Key competencies for lifelong learning. 2018. URL: <http://dystosvita.blogspot.com/2018/01/2018.html>. (in Ukrainian).
2. Khandii O. Status, problems and prospects of development of digital competencies of the population in Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2020. Vol. 34. pp. 201–206. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-34> (in Ukrainian).
3. Khandii O., Pankova O. Digital skills of employees in ensuring the digital development of the economy of Ukraine: expert assessments. *The project approach in the didactic activity of educational institutions is an international dimension*. 2020. № 3. pp. 65–76. (in Ukrainian).
4. Modern information and communication technologies / H.H. Shvachych et.al. Dnipro: NMetAU, 2017. 230 p. (in Ukrainian).
5. Bondarenko T.S. Formation of readiness for development and use of computer educational systems in future engineers-teachers: autor's abstract ... PhD in Pedagogic: 13.00.04. Kyiv, 2012. 20 p. (in Ukrainian).
6. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Structure of ICT competence of teachers: recommendations of UNESCO. Edit 2.0. Paris: UNESCO, 2011. URL: <http://iteach.com.ua/files/content/5EDCFd01.pdf>. (in Russian).
7. Tkachuk V.V. Designing professional ICT competencies of future engineers-teachers. *Information technologies and teaching aids*. 2016. Vol. 3. No. 53. pp. 123–141. (in Ukrainian).
8. Tryfonova O.M. Methodical system of development of information and digital competence of future specialists of computer technologies in teaching physics and technical disciplines in higher education institutions: monograph. Kropyvnytskyi: PP «Ekskliuzyv-System», 2019. 508 p. (in Ukrainian).
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018). On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the action plan for its implementation: № 67-р., 17.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (in Ukrainian).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. On approval of the Concept for the development of digital competencies and approval of the action plan for its implementation: № 167-р., 3 March 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (in Ukrainian).
11. Digital skills and competence, and digital and online learning. European Training Foundation, Turin, 2018. URL: https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2019/09/DSC-and-DOL_0.pdf
12. DigComp 2.0 The digital competence framework for citizens. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bc52328b-294e-11e6-b616-01aa75ed71a1/language-en>
13. EU Framework Program on Updated Key Competences. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53> (in Ukrainian).
14. Ionan V. Digital literacy of Ukrainians. What opportunities does the Ministry of Finance plan to create in 2021. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/shcho-robit-mincifri-osvitni-seriali-oflayn-habi-testi-novini-ukrajini-50141070.html> (in Ukrainian).
15. MIS 2018: Measuring the information society/ ITU. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2018/MISR-2018-Vol-1-E.pdf>.
16. Ministry of Social Policy. Methods of developing professional standards № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18#Text> (in Ukrainian).

ГРИГОР'ЄВОлександр Юрійович
Gri1970@ukr.net**ПЕТРИШИН**Наталія Ярославівна
natalia.y.petryshyn@lpnu.ua**ТОДОШУК**Андрій Васильович
andrii.v.todoshyk@lpnu.uaстарший викладач, Національний
університет "Львівська
політехніка"к.е.н., доцент, Національний
університет "Львівська політехніка"к.е.н., доцент, Національний
університет "Львівська політехніка"

УДК 338.2:336:658

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ЦИФРОВОГО ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ**METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR DIGITAL EVALUATION OF SOCIAL INDICATORS OF ENTERPRISES**DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.4.2>**HRYHORIEV Oleksandr** – Senior Lecturer, Lviv Polytechnic National University**PETRYSHYN Natalia** – PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University**TODOSHCHUK Andrii** – PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

У статті обґрунтовано ключові проблеми вітчизняної нормативно-методичної бази для визначення соціального рейтингу юридичної особи в умовах європейської інтеграції. Запропоновані методичні рекомендації з визначення соціального рейтингу юридичної особи на основі кредиту соціальної довіри, що застосовується в Китайській Народній Республіці та на основі досвіду провідних країн світу. Дані рекомендації пропонується застосовувати державними органами України з метою мінімізації корупції та прозорості надання пільг, привілеїв, державних замовлень тощо.

* * *

Introduction. One of the most important functions of the state in accordance with the Constitution is a constant increase of the well-being of the population of Ukraine. The main direction of raising the well-being is the implementation of the country's socio-economic policy. Digital rating of legal entities and individuals is one of the directions of informatization of society in European integration. The importance of the rating is determined by the problem of creating a transparent society, the fight against corruption, the creation of equal conditions for individuals and legal entities, control over the loyalty of the population, etc.

The purpose of the paper is the thorough study and analogization of the international and domestic experience of social rating of economic activity of enterprises on the territory of Ukraine in order to develop harmonized and unified methodological recommendations for the social rating of business entities in the conditions of European integration of Ukraine.

Results. In the conditions of chronic deficit of the state budget and the deficit of the Pension Fund, all types of activity of the enterprise are acquiring special relevance to the improvement of these problems. Of course, for the rating of an enterprise, one of the most important indicators is the indicator of payment of taxes and social contributions to compulsory state funds. The next criterion for assessing the social activities of the enterprise is employment at the enterprise. Special moment you need to note the creation of new jobs. Also important element of evaluation is a salary, or rather its size. The main landmark should serve the average salary in the field of field in the country, but with an amendment to the geographical region. The more deviation from the average salary in one direction or another, the more accrued (calculated) scores to the rating. The auxiliary unit consists of a social package that operates at the enterprise.

Conclusions. The proposed methodological recommendations on the social rating of enterprises allow to form the necessary basis for state bodies in the scope of managerial decisions on financing, support, protection, permission to participate in public bids, providing various benefits and brets and it is recommended to use not only by state social bodies, but also by others, by a variety of state authorities. The proposed recommendations will allow to eliminate disadvantages in the distribution of state subsidies, subsidies, subventions and other state-owned assistance, as well as serve as a benchmark in determining the optimal social policy both in the country as well as in regions. Social authorities will also be able to optimize the necessary issuance of targeted assistance not only legal but also on the basis of the existing base and individuals.

Ключові слова: рейтинг, соціальний рейтинг, рейтингування, критерій, показник, рейтингова шкала

Keywords: rating, social rating, criterion, indicator, rating scale

ВСТУП

Однією з найголовніших функцій держави згідно з Конституцією є постійне підвищення добробуту населення України. Основний напрям підвищення добробуту населення є реалізація соціально-економічної політики країни. Цифрове рейтингування юридичних і фізичних осіб є одним із напрямів інформатизації

суспільства в умовах євроінтеграції.

Важливість рейтингування обумовлюється проблемою створення прозорого суспільства, боротьбою з корупцією, створенням рівних умов для фізичних і юридичних осіб, контролем за лояльністю населення тощо.

Одним зі шляхів реалізації даної політики є політика держави в соціальній сфері відносно юридичних

осіб.

На сучасному етапі немає чіткої, прозорої системи соціальних гарантій, які дають сумлінним підприємствам можливості отримати позитивний імідж у роботі з іншими суб'єктами господарської діяльності, з державними органами, зокрема з податковими та митними органами.

Методологічні аспекти цифрового рейтингування підприємств у загальному розрізі розглядалося нами раніше [2]. Але зараз більш серйозну увагу важливо приділити соціальним показникам рейтингування підприємств для виявлення й підтримування з боку державних органів лояльних і перспективних суб'єктів господарської діяльності.

Це надасть новий поштовх у розвиток соціально-економічної сфери держави шляхом виявлення перспективних лідерів у цій сфері, на які мають орієнтуватися інші суб'єкти господарської діяльності.

Світовий досвід свідчить, що найбільш багаті країни за рівнем ВВП зобов'язані власне успішній реалізації соціально-економічної політики.

Заява Президента України про розподіл національних багатств країни між молодими громадянами є першою спробою зміни соціальних орієнтирів у суспільстві. Але це необхідно впроваджувати разом із комплексною політикою країни цифрового рейтингування.

МЕТА роботи полягає у ґрунтовному дослідженні та аналогізації міжнародного і вітчизняного досвіду соціального рейтингування господарської діяльності підприємств на території України задля розроблення гармонізованих та уніфікованих методичних реко-

мендацій стосовно соціального рейтингування суб'єктів господарської діяльності в умовах європейської інтеграції України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною базою для проведення дослідження стали методологічні положення відображені у Конституції України та в методичних рекомендаціях із цифрового рейтингування підприємств [1–4] у сфері соціального рейтингування суб'єктів господарської діяльності. Для одержання результатів роботи було використано такі загальнонаукові методи дослідження: теоретичного узагальнення – для систематизації та виокремлення ключових критеріїв рейтингування підприємств; порівняння – для аналогізації вітчизняного та міжнародного досвіду рейтингування підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Досвід здійснення державою соціальної політики свідчить, про те, що чим більше витрати держави на обґрунтовані соціальні заходи, тим більше «віддача» у зростанні ВВП країни. Але впровадження грамотних соціальних програм вимагає їх детального й обґрунтованого опису з погляду їх ефективності.

Інформатизація та цифровізація суспільства неодмінно пов'язане із рейтингуванням підприємств про що згадувалося в попередній публікації [1]. Рейтингування та оцінювання підприємств за соціальними показниками вимагає розроблення та впровадження критеріїв оцінювання підприємства за соціальною діяльністю (рис. 1).

Рис. 1. Оцінювання соціальних показників підприємства [розроблено авторами]

В умовах хронічного дефіциту державного бюджету та дефіциту пенсійного фонду особливої актуальності набувають усі види діяльності підприємства, які сприяють покращенню даних проблем.

Звичайно, для рейтингування підприємство одним із найважливіших показників є показник сплати податків та соціальних внесків в обов'язкові державні фонди. Показник сплати податків буде оцінюватися фіскальними органами, а показники сплати обов'яз-

кових соціальних внесків буде оцінюватися також і соціальними державними органами. Але даний показник залежить від типу підприємства за розміром. Зрозуміло, що позитивний бал буде залежати від розміру внесених платежів. Чим більший платіж, тим більший рейтинг буде в оцінюваних підприємствах. Додатковий позитивний бал буде нараховуватися для підприємств, які мають стратегічне або вирішальне значення для:

- держави (країни);
- регіону;
- області;
- галузі (колу галузей);
- специфічних сфер державної діяльності.

Наступним критерієм оцінювання соціальною діяльністю підприємства виступає зайнятість на підприємстві.

Кількість працюючих залежить від розміру підприємства, про що згадувалося вище. За кожного працюючого на підприємстві буде присвоюватися додаткові бали.

Особливим моментом необхідно зауважити створення нових робочих місць. Зрозуміло, що створення нового робочого місця призводить до збільшення сплати податків як із боку підприємства, так і з боку працевлаштованого. Також збільшуються соціальні внески у бюджетні фонди, зменшується рівень безробіття, а це призводить до економії соціальних виплат держави. Тому створення нового робочого місця має надавати підприємству додаткові бали в рейтингу.

У промислово розвинутих країнах для стимулювання створення нових робочих місць держава запроваджує захід – зменшення бази оподаткування у звітному розмірі на певну величину. Україні необхідно запроваджувати дану соціально-економічну стратегію.

Аналогічним має бути відношення до скорочення робочих місць на підприємстві. Але зарахування негативних балів за скорочення робочих місць має бути зваженим, і залежати від ситуації, яка склалася на даний час у галузі або державі. Як приклад, скорочення робочих місць унаслідок пандемії не може призводити до зарахування негативних балів до підприємства. З іншого боку політика металургійних підприємств, які під час сприятливої кон'юнктури ринку не проводили модернізацію виробництва, а під час кризи вимагали допомоги з боку держави призвела до того, що Україна, на жаль, так і експортує в основному сталь низької якості. Причому за той же час на міжнародному ринку ситуація у цій сфері значно змінилася. Деякі країни, які як і Україна раніше постачали на міжнародний ринок сталь низької якості, після вдалих років модернізували власне виробництво й зараз постачають на ринок сталь високої якості. Тому для підприємств таких галузей скорочення робочих місць призводить до падіння рейтингу. І, як наслідок, зменшує шанс на отримання допомоги з боку держави.

Яскравим прикладом такої несправедливої ситуації є банківська сфера. Під час «тучних» років комерційні банки отримували високі прибутки. Більшість власників і керівників банків володіють значною кількістю різноманітних активів (не тільки банківських). У кризові роки держава примушена була рятувати низку банків від краху. Тому виникає питання. Чому за рахунок нас із Вами (платників податків) держава рятує банки-банкрути. Або «Укрзалізниця». Дана установа є державною й водночас збитковою. Але зарплати топ-менеджерів і членів Наглядової Ради перевищує мільйони гривень у місяць. Так і хочеться запитати, а чим займаються чиновники НБУ, де перевіряючи служби і спецслужби, де Рахун-

кова палата?

Впровадження системи рейтингування дозволить краще контролювати діяльність підприємств і впровадити особисту відповідальність чиновників (як казав Сталін: «Каждая ошибка имеет свою фамилию, имя и отчество»).

Також важливим елементом оцінювання виступає зарплата, а точніше її розмір. Головним орієнтиром має служити середня зарплата в даній сфері в країні, але з поправкою на географічний регіон. Чим більше відхилення від середньої зарплати в той чи інший бік, тим більше нараховуються (вираховуються) бали до рейтингу.

Допоміжний блок складається із соціального пакету, який діє на підприємстві. Це дозволить державі краще регулювати дії підприємств у соціальній сфері.

Також важливими додатками, які допоможуть оцінювати підприємства є такі показники:

- кількість працівників на підприємстві з обмеженими можливостями;
- кількість молодих спеціалістів;
- кількість пенсіонерів;
- кількість учасників бойових дій або осіб, які до них прирівнюються;
- кількість осіб, що переміщені з окупованих територій;
- кількість працівників із малолітніми дітьми;
- кількість матерів-одиначок;
- кількість осіб, які притягувалися до відповідальності за скоєння економічних злочинів;
- кількість осіб, які скеровані соціальними органами для соціальної адаптації;
- кількість осіб, які мають борги перед установами, організаціями та іншими особами;
- кількість угод на працевлаштування;
- кількість угод про конфіденційність;
- кількість недієдатних або частково недієдатних осіб.

Також необхідно оцінювати віковий склад і кваліфікацію працівників підприємства, його гендерну політику й наявність соціальної інфраструктури.

Окремими спеціальними пунктами мають виділятися такі показники:

- середній розмір оплати лікарняних на підприємстві;
- середній розмір допомоги на оздоровлення;
- розмір благодійної діяльності підприємства;
- розмір виплат при звільненні працівників;
- розмір небюджетних фондів соціального страхування тощо.

Особливими пунктами мають бути виділені безпечність та шкідливість виробництва, тобто оцінюються витрати на охорону праці на підприємстві, кількість нещасних випадків на виробництві, та суми соціальних відшкодувань у зв'язку із настанням нещасних випадків.

Водночас потрібно врахувати різноманітні соціальні пільги підприємства: гуманітарна, технічна, благодійна допомога, субсидії, дотації, субвенції тощо, а також ефективність їх використання.

Рекомендоване рейтингування підприємств за соціальними показниками наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Рекомендоване рейтингування підприємств за соціальними показниками [розроблено авторами]

№ з/п	Назва показників	Одиниці вимірювання	Значення показників в підприємства	Еталонне (середнє) значення показників підприємства	Межі коливання балів	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
Оцінювання сплати соціальних внесків в обов'язкові державні фонди						
1	Відрахування в пенсійний фонд	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	-100÷100	Залежить від розміру й географічного розташування підприємства
2	Відрахування в соціальні фонди	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	-100÷100	Залежить від розміру й географічного розташування підприємства
3	Стратегічна або вирішальна значущість для держави			Так	100	
4	Стратегічна або вирішальна значущість для регіону			Так	70	
5	Стратегічна або вирішальна значущість для області			Так	50	
6	Стратегічна або вирішальна значущість для галузі (галузей)			Так	30÷100	
7	Стратегічна або вирішальна значущість специфічних сфер державної діяльності			Так	10÷100	
Оцінювання розміру зарплати, соціального пакету та інших показників						
8	Середній розмір зарплати	Тис. грн		Середній розмір зарплати в країні й середній розмір зарплати в галузі	-100;100	Залежить від розміру й географічного розташування підприємства
9	Середній розмір соціального пакету	Тис. грн		Середній розмір соціального пакету в країні й середній розмір соціального пакету в галузі	-100;100	На одного працівника
Оцінювання кількості працюючих						
10	Кількість працюючих	Чол.			0÷200	Залежить від розміру підприємства
11	Кількість створених робочих місць	Шт.			10	За кожне створене нове робоче місце у звітному періоді
12	Кількість скорочених робочих місць	Шт.			-10	За кожне скорочене робоче місце у звітному періоді
13	Кількість працівників на підприємстві з обмеженими можливостями	Чол.			5	За одну особу
14	Кількість молодих спеціалістів	Чол.			5	За одну особу
15	Кількість пенсіонерів	Чол.			5	За одну особу
16	Кількість учасників бойових дій або осіб, які до них прирівнюються	Чол.			5	За одну особу
17	Кількість осіб, що переміщені з окупованих територій	Чол.			5	За одну особу
18	Кількість працівників із малолітніми дітьми	Чол.			5	За одну особу
19	Кількість матерів-одинок	Чол.			5	За одну особу
20	Кількість осіб, які притягувалися до відповідальності за скоєння економічних злочинів	Чол.			-1	За одну особу
21	Кількість осіб, які притягувалися до відповідальності за скоєння злочинів проти суспільства	Чол.			-3	За одну особу
22	Кількість осіб, які скеровані соціальними органами для соціальної адаптації	Чол.			5	За одну особу

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
23	Кількість осіб, які мають борги перед установами, організаціями та іншими особами	Чол.			-1	За одну особу
24	Кількість угод на працевлаштування	Шт.			5	За одну угоду
25	Кількість угод про конфіденційність	Шт.			5	За одну угоду
26	Кількість недієздатних або частково недієздатних осіб, не віднесених до попередніх категорій	Чол.			5	За одну особу
Спеціальні показники						
27	Середній розмір оплати лікарняних на підприємстві	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	-100÷100	Залежить від розміру й географічного розташування підприємства
28	Середній розмір допомоги на оздоровлення	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	0÷100	Залежить від розміру й географічного розташування підприємства
29	Розмір благодійної діяльності підприємства	Тис. грн			0÷100	
30	Розмір виплат при звільненні працівників	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	0÷100	
31	Розмір небюджетних фондів соціального страхування тощо	Тис. грн.		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	0÷100	
Безпечність та шкідливість виробництва						
32	Витрати на охорону праці на підприємстві	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	0÷100	Залежно від розміру та шкідливості виробництва
33	Кількість нещасних випадків на підприємстві	Од.		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	-10	
34	Суми соціальних відшкодувань у зв'язку із настанням нещасних випадків	Тис. грн		Середнє значення для підприємства даної галузі і для підприємств за розміром	-100÷100	Залежно від розміру та шкідливості виробництва
Наявність різноманітних соціальних пілг						
35	Гуманітарна допомога	Тис. грн		Ефективність використання визначається за такими напрямками: чи потребує підприємство підтримки з боку держави; якщо не потребує, то яка існує віддача.		
36	Технічна допомога	Тис. грн		Ефективність використання визначається за такими напрямками: чи потребує підприємство підтримки з боку держави; якщо не потребує, то яка існує віддача.		
37	Благодійна допомога	Тис. грн		Ефективність використання визначається за такими напрямками: чи потребує підприємство підтримки з боку держави; якщо не потребує, то яка існує віддача.		
38	Субсидії	Тис. грн		Ефективність використання визначається за такими напрямками: чи потребує підприємство підтримки з боку держави; якщо не потребує, то яка існує віддача.		

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
39	Дотації	Тис. грн		Ефективність використання визначається за такими напрямками: чи потребує підприємство підтримки з боку держави; якщо не потребує, то яка існує віддача.		
40	Субвенції	Тис. грн		Ефективність використання визначається за такими напрямками: чи потребує підприємство підтримки з боку держави; якщо не потребує, то яка існує віддача.		

ВИСНОВКИ

Запропоновані методичні рекомендації із соціального рейтингування підприємств дозволяють сформувати необхідну базу для державних органів у сфері прийняття управлінських рішень стосовно фінансування, підтримки, захисту, дозволу на участь у державних торгах, надання різноманітних пільг та привілеїв і рекомендується використовувати не тільки державними соціальними органами, але й іншими різноманітними державними органами.

Запропоновані рекомендації дозволяють усунути недоліки при розподілі державних субсидій, дотацій, субвенцій та інших державних допомог, а також служити орієнтиром під час визначення оптимальної соціальної політики як у країні так і в регіонах, областях. Також соціальні органи зможуть оптимізувати необхідну видачу адресних допомог не тільки юридичним але й на базі існуючої бази і фізичним особам.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141.
2. Григор'єв О.Ю., Петришин Н.Я., Тодощук А.В. Методичні рекомендації з цифрового рейтингування підприємств.

Економіка. Фінанси. Право. 2020. № 12/4. с. 5–8.

3. Все, что нужно знать о кредитных рейтингах (Standard & Poors Rating Services. McGRAW HILL FINANCIAL, 2014. URL: https://www.standardandpoors.com/ru_RU/delegate/getPDF?articleId=1498030&type=COMMENT S&subType=RATING%20DEFINITION

4. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Петришин Н.Я., Ноджак Л.С., Скибінський О.С. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 284 с.

References

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 № 254к / 96-ВР. Information on the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996, No. 30, Art. 141. (in Ukrainian).
2. Hrihoriev O.Yu., Petrishin N.Ya., Todoshchuk A.V. Methodological recommendations for digital rating of enterprises. *Economics. Finances. Law*. 2020. № 12/4. pp. 5–8 (in Ukrainian).
3. Everything you need to know about credit ratings (Standard & Poors Rating Services. McGRAW HILL FINANCIAL, 2014. URL: https://www.standardandpoors.com/ru_RU/delegate/getPDF?articleId=1498030&type=COMMENT S&subType=RATING%20DEFINITION (in Russian).
4. Kuzmin O.Ye., Melnik O.H., Petryshyn N.Ya., Nodzhak L.S., Skybinskyi O.S. Socio-economic diagnostics in the context of globalization. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2012. 284 p. (in Ukrainian).

БЕЗПАЛЕНКООльга Володимирівна
Kuro_kaf_fin@ukr.net

УДК 369.0:369.5

**ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ІНДИКАТОРИ СОЛІДАРНОГО
ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ****ECONOMIC AND SOCIAL INDICATORS OF SOLIDARITY PENSION
INSURANCE IN UKRAINE**к.е.н., доцент, зав.
кафедри, Київський
університет ринкових
відносинDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.4.3>**BEZPALENKO Olha** – PhD in Economics, Associate Professor, Head of department, Kyiv University for Market Relations

Проблеми пенсійного забезпечення, зокрема, солідарного пенсійного страхування, є постійними в полі зору науковців, більшої частини працюючого населення, пенсіонерів, представників державних органів та інших зацікавлених осіб. Статтю присвячено детальній характеристиці впливу різних факторів на фінансове забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, стану формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України. Звернено увагу на фінансову функцію страхових внесків Пенсійного фонду України та проблемних фінансових та соціальних питань, пов'язаних із його розвитком. Прийняття відповідних рішень для подальшого реформування пенсійної системи повинно базуватися на детальній оцінці індикаторів соціально-економічного характеру.

* * *

Problems of pension provision, in particular, solidarity pension insurance, are under constant concern of scientists, the majority of the working population, pensioners, government officials and other stakeholders. The main issues of discussion are: social justice and insecurity, material security, financial imbalance and insolvency of the pension budget and others. The solution of these issues and the adoption of the appropriate decisions for further reform of the pension system should be based on a detailed assessment of various socio-economic factors.

The aim of this work is to substantiate the problem of financial balance of the Pension Fund budget, generalize the impact of economic and social indicators on the level of solidarity pensions in Ukraine, and identify key aspects for solving urgent issues of reforming the national pension system.

Ukrainian scientists have studied the following: the analysis of revenues and expenditures of the Pension Fund budget, the impact of certain factors on the development of pension insurance, foreign experience of pension provision and the possibility of its application in the pension system of Ukraine. The system of state pension insurance needs a deeper assessment, outlining the main directions of its further development and solving urgent issues in this area.

The paper uses a systematic method to determine the role and place of pensions in social protection of the population; methods of synthesis, analysis, comparison to consider the demographic situation of the population, the number of retirees, the size of pensions, individual indicators of income; factor analysis in order to determine the influence of factors on the development of the solidarity pension system; graphical method for displaying the structure of budget revenues of the Pension Fund of Ukraine and its dynamics; hypothetical-deductive method for formulating conclusions and further prospects for the development of the national pension system.

There were proposed the following main directions for solving the problems of solidarity pension insurance: joining the accumulative component to the existing solidarity pension system and their full functioning; reducing budget deficit of the Pension Fund due to the transfer of non-insurance functions of the solidarity system to the State budget; revision of the formula for calculating pensions and establishing closer relationship between insurance contributions and insurance payments; improving employment policy and investment policy in the pension assets management.

Ключові слова: Пенсійний фонд, економічні та соціальні індикатори пенсійного страхування, пенсійна система, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, пенсійні виплати, пенсії, доходи та видатки Пенсійного фонду, фінансування пенсійних виплат

Keywords: Pension Fund, economic and social indicators of pension insurance, pension system, pension provision, compulsory state pension insurance, pension payments, pensions, income and expenses of the Pension Fund, financing of pension payments

ВСТУП

Пенсійне забезпечення є однією з важливих державних соціальних гарантій, і має гарантувати соціально-економічну безпеку та запобігати бідності значної частини населення.

Науковий інтерес із цієї проблематики пов'язаний з існуванням різних економічних політичних, соціальних та демографічних чинників впливу на нього, недостатнім рівнем життя значної категорії населення, фінансовою незбалансованістю Пенсійного фонду України, невизначеністю та нестабільністю розвитку економіки країни.

Працюючі громадяни мають можливість отримувати доходи у вигляді заробітної плати, винагород, отримання доходів від провадження господарської діяльності, від професійної діяльності, від продажу сільськогосподарської продукції, відсотків на суми банківських депозитних рахунків, від надання в оренду рухомих та нерухомих об'єктів та інші. Відповідно особи, що досягають пенсійного віку, або ж мають обмеження працездатності, втрачають частково чи повністю раніше отримуваний дохід.

У разі досягнення певного віку, встановленого законодавством, настання інвалідності чи втрати годувальника особа має право на отримання пенсійних виплат зі спеціального центрального органу виконав-

чої влади – Пенсійного фонду. З настанням вищезазначених випадків призначається пенсія, що є основним джерелом існування для відповідної категорії громадян. Проте рівень пенсійних виплат не покриває купівельну спроможність пенсіонерів. Тому пенсійне забезпечення із врахуванням економічних, соціальних процесів суспільства є актуальним питанням довіку.

Соціальний захист передбачає створення умов та гарантій соціально вразливих, економічно незахищених верств населення для забезпечення та підтримання рівня життя суспільства, що відповідає умовам сьогодення. Він має бути спрямований на формування та підтримання духовних, матеріальних та інших цінностей людини. Кожна держава намагається врахувати світові тенденції розвитку та становлення відповідного соціального забезпечення, враховуючи соціально-економічні, політичні коливання, але виконувати поставлені завдання можна тільки враховуючи можливості окремої держави.

Світові моделі пенсійного забезпечення є вразливими до різних соціально-економічних процесів. Проблема недофінансування державної системи пенсійного страхування є нагальною у багатьох країнах світу [1, 2, 3].

Стан ефективності функціонування та аналіз бюджетної діяльності Пенсійного фонду, його потенційні фінансові можливості викликають постійний науковий та економічний інтерес та зумовлюють проведення всебічного оцінювання стану та розвитку пенсійного забезпечення. Питома вага видатків на пенсійне страхування в Україні у ВВП є достатньо низькою, до того ж впродовж 2010-2019 рр. цей показник зменшився з 17,1 до 10,1 % [4]. Отже, сучасна українська пенсійна система потребує подальшого становлення й реформування.

Зрозуміло, що в ринкових відносинах, в умовах глобальних трансформаційних процесів, функція держави у рамках соціального захисту набуває більш особистісного характеру перекладається майже повністю на конкретного індивіда. До конституційних обов'язків кожного громадянина входить зобов'язання сплачувати податки і збори [5]. Водночас ст. 46 Конституції передбачено право на соціальний захист громадян. А отже, очікування громадян на відповідне грошове відшкодування у випадку тимчасової чи повної втрати працездатності є зрозумілим і очікуваним.

Запровадження трірівневої системи пенсійного забезпечення (1 рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – перерозподіл коштів від працюючого покоління на користь осіб похилого віку, 2 рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, 3 рівень – система недержавного пенсійного забезпечення), персоніфікація даних, модернізація Пенсійного фонду [6], збільшення розміру пенсійних виплат, – ці та інші значні здобутки є важливим етапом у становленні вітчизняної пенсійної системи.

Епоха цифрової трансформації зумовила необхідність переходу збору даних про призначення пенсій пенсіонерам на персоніфований облік даних у загальнообов'язковому пенсійному страхуванні. Так, з 1 липня 2000 р. заробітна плата для призначення пен-

сії враховується повністю за весь період страхового стажу. Персоніфікація даних спростила можливість накопичення інформації про страховий стаж застрахованих осіб та нарахування і призначення пенсій. Обов'язкова ж сплата страхових внесків унеможливила фальсифікацію з трудовими книжками, оскільки запис у трудовій книжці не завжди відображав фактичну трудову діяльність особи.

Як видно, реформування пенсійної системи України має позитивні зрушення, проте їх недостатньо для нормального адекватного рівня соціального забезпечення осіб похилого віку в сучасному суспільстві.

МЕТА статті – обґрунтування проблеми фінансової рівноваги бюджету Пенсійного фонду, узагальнення впливу економічних та соціальних індикаторів на рівень солідарного пенсійного забезпечення в Україні, та визначення ключових аспектів вирішення нагальних питань реформування національної пенсійної системи.

Проблеми фінансового забезпечення є актуальними завжди, але в періоди становлення економіки, в умовах кризових станів, глобалізаційних трансформацій ці питання особливо гостро постають у суспільстві і, зокрема, в Україні.

Обґрунтованим та багатоаспектним є дослідження теми у рамках основних заходів реформування пенсійної системи, проведене економістами В.Ф. Беседіним, С.Б. Березіною [7]. Окрім того, в інших працях із цієї проблематики передбачено, зокрема: досвід світової практики пенсійного забезпечення та можливості його імплементації в українську пенсійну систему [8]; стан бюджету Пенсійного фонду за 2014-2016 рр. та прогноз його доходної частини на 2017-2020 рр. [9]; характеристика новітніх інформаційних технологій та сервісів та визначення завдань для подальшої модернізації фонду [10]; сутність пенсійного страхування, аналіз доходно-витратної частини бюджету Пенсійного фонду, фактори впливу на державне пенсійне страхування та визначення основних цілей реформування пенсійної системи [11]; проблеми у призначенні та нарахуванні пенсій на конкретних прикладах [12]; демографічні аспекти впливу на пенсійну систему та аналіз доходів та витрат бюджету Пенсійного фонду [13]. Подальшого дослідження потребує всебічна та комплексна оцінка впливу різних соціально-економічних, демографічних та інших чинників на стан пенсійного забезпечення в Україні.

Враховуючи незмінну актуальність обраної тематики, цінність результатів проведених досліджень сучасними науковцями-економістами, питання національного пенсійного забезпечення населення потребує постійного оцінювання та обґрунтованого аналізу стосовно сучасного стану солідарного пенсійного забезпечення та, зокрема, фінансової незбалансованості пенсійного бюджету та можливості повноцінного функціонування 3-рівневої системи пенсійного забезпечення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано системний метод для визначення ролі й місця пенсійного забезпечення в соціальному захисті населення; методи синтезу, аналізу, порівняння для розгляду демографічного стану насе-

лення, чисельності пенсіонерів, розміру пенсій, окремих показників доходів населення; факторний аналіз із метою визначення впливу факторів на розвиток солідарної системи пенсійного забезпечення; графічний метод для відображення структури доходів бюджету Пенсійного фонду України та її динаміки; гіпотетично-дедуктивний метод для формулювання висновків і подальших перспектив розвитку національної пенсійної системи.

РЕЗУЛЬТАТИ

Пенсійний фонд як невід'ємна частина страхового фонду акумулює та розпоряджається фінансовими ресурсами на користь осіб похилого віку, досягнення певного вікового цензу та осіб, що втратили годувальника. Фонд перерозподіляє матеріальні блага з метою компенсації, зменшення чи подолання певних страхових ризиків, пов'язаних із частковою чи повною втратою грошових засобів для існування. Особливість пенсійного страхового фонду полягає в перерозподілі фінансових ресурсів, а не накопиченні з метою споживання.

Передумовами реформування пенсійної системи був демографічний фактор, зокрема старіння населення. Цей процес супроводжується збільшенням питомої ваги людей похилого віку у загальній чисельності населення. Ця проблема носить економічний та соціальний характер: погіршується економічний потенціал країни, виникає соціальна розбалансованість. Так, збільшення чисельності пенсіонерів, зменшення чисельності працюючих, перевищення показника смертності над народжуваністю викликає дефіцит робочої сили, погіршення продуктивності праці, зміну соціопсихологічних настроїв населення, стану фінансового забезпечення соціально-вразливих груп населення, відтік капіталу з країни, зміну основних макроекономічних показників тощо.

Проведемо більш детальну оцінку впливу чинників на розвиток солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні. Аналіз демографічного стану населення враховує не тільки вікову структуру, а також із народжуваність, смертність, міграцію населення. Дані у табл. 1 свідчать про негативні демографічні зміни: за досліджуваний період 2014-2019 рр. середня чисельність населення зменшилася на 2,3 %. Більш швидкими темпами зменшувалася кількість зайнятого населення у віці 15-70 років (8,3 %). Частка зайнятого населення в загальній чисельності за період 2014-2019 рр. зменшилася з 42,2 % до 39,6 %, а саме ця категорія населення повинна мати максимальну соціальну підтримку з метою підвищення мотивації для успішного виконання поставлених перед ними завдань.

Не менш тривожною демографічною та соціальною проблемою є зменшення майже на 34 % кількості народжених дітей за відповідний період. А показник смертності над народжуваністю збільшився на 38,5 % (у 2014 р. він становив 135,8 %, у 2018 р. – 188,1 %).

За даними Державної служби статистики [14], за період спостереження 1996-2018 рр. у 1998 р зафіксовано найвищий показник за досліджувані 23 роки –

14534,8 тис. пенсіонерів. Починаючи з зазначеної дати спостерігається динаміка до зменшення чисельності пенсіонерів. Питома їх вага в середній чисельності населення за 2014-2018 рр. зменшилася з 31,6 % до 27,9 %. Варто звернути увагу, що на достовірність інформації впливає відсутність даних з окупованих територій із 2015 р. Порівняння ж даних у проведеному дослідженні з 2019 р. неможливе у зв'язку з відсутністю даних за цей рік у Державній службі статистики. Серед пенсіонерів більшу питому вагу займають особи жіночої статі. Так, у 2018 р.: жінок-пенсіонерів – 61,1 %, чоловіків – відповідно 38,9 % [9].

Одним із важливих параметрів в обґрунтуванні змін у пенсійній системі є показник середньої тривалості життя. За даними Державної служби статистики у 2018 р. у жінок цей показник склав 76,72 років, у чоловіків – 66,69 років [14]. Найвищим за період дослідження з 1989 р. до 2018 р. він був у 2017 р. (76,78 та 67,02 років відповідно), найнижче значення зафіксовано в 1995 р. (72,54 та 61,22 років відповідно). Оскільки різниця середньої тривалості життя при народженні в чоловіків та жінок становить майже 10 років, це підтверджуватиме той факт, що з досягненням пенсійного віку до 60 років середньостатистичний чоловік отримуватиме державну пенсію приблизно 7 років (судячи з даних 2018 р.), а жінки – майже 17 років. А отже, підвищення пенсійного віку для жінок можна вважати обґрунтованим. Але необхідно враховувати специфіку розрахунку даного показника. Так, середнім він є тому, що враховуються у статистиці народжені діти, які прожили, наприклад, до року та особи, що досягнули, припустимо, 80 років. Середня очікувана тривалість життя при народженні в даному випадку становитиме 40 років. Тому цей показник, є не зовсім точним для визначення питання довголіття населення.

Необхідною умовою для призначення пенсії за віком є наявність страхового стажу застрахованої особи, який зараховуватиметься за наявності сплати мінімального страхового внеску. Чинним законодавством [15] передбачено право на призначення пенсії за віком особам після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років до 31 грудня 2017 р. Починаючи з 1 січня 2018 р. право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу: з 1 січня 2018 р. до 31 грудня 2018 р. – не менше 25 років; починаючи з 1 січня 2028 р. – не менше 35 років. Право на пенсію за віком за наявності відповідного страхового стажу мають жінки 1961 р. народження і старші після досягнення ними такого віку: 55 років – які народилися до 30 вересня 1956 р. включно; 60 років – які народилися з 1 квітня 1961 р. до 31 грудня 1961 р. У разі відсутності, починаючи з 1 січня 2018 р., страхового стажу право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 63 роки мають особи за наявності страхового стажу: до 31 грудня 2018 р. – від 15 до 25 років; починаючи з 1 січня 2028 р. – від 25 до 35 років.

Таблиця 1

Окремі показники демографічного стану населення, тис. осіб *

Показники / роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. до 2014 р.
Середня чисельність населення	42831,4	42675,3	42502,9	42315,8	42100,2	41858,2	97,7
Кількість зайнятого населення у віці 15-70 років, усього	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	91,7
у відсотках до середньої чисельності населення	42,2	38,5	38,3	38,2	38,9	39,6	93,9
Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	1 847,6	1 654,7	1 678,2	1 698,0	1 578,6	1 487,7	80,5
у відсотках до середньої чисельності населення	4,3	3,9	3,9	4,0	3,7	3,6	82,4
Кількість живонароджень	465,9	411,8	397	364	335,9	308,9	66,3
у відсотках до середньої чисельності населення	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8	0,7	67,8
Кількість смертей	632,7	594,8	583,6	574,1	587,7	581,1	91,8
у відсотках до середньої чисельності населення	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	94,0
Показник смертності над народжуваністю	135,8	144,4	147,0	157,7	175,0	188,1	138,5

* складено автором за даними Державної служби статистики [14]. Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

Більш жорсткі умови для призначення пенсії викликать проблеми, пов'язані з призначенням пенсій, наприклад, у жінок, які брали відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку. І, взагалі, формула розрахунку пенсій має бути переглянута, оскільки розмір пенсій є неадекватним для пенсіонерів різного періоду виходу на пенсію. До того ж пенсії особам, в яких недостатньо страхового стажу, в окремих випадках, вищі, ніж особам, що мають достатньо страхового стажу, але невисокий індивідуальний коефіцієнт заробітної плати. Саме останній показник має бути переглянутий у формулі розрахунку пенсій, тому що її розмір прямо пропорційно залежить від коефіцієнта страхового стажу.

Варто звернути увагу на нерівномірність під час підвищення пенсійних виплат. Пенсіонери, в яких відсутній необхідний страховий стаж, отримують мінімальний розмір пенсій на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Відповідно їх розмір згідно з чинним законодавством переглядається та підвищується іноді до 2-3 разів на рік, враховуючи фінансові можливості держави. Водночас іншим пенсіонерам розмір пенсій може перераховуватися 1 раз на декілька років без відчутної зміни відповідного доходу.

Для забезпечення духовних, матеріальних та інших потреб людині необхідні відповідні джерела для існування. Політика доходів у частині нарахування та виплати є не завжди обґрунтованою, виправданою, а рівень отримуваних доходів є недостатнім для забезпечення нормального рівня проживання пенсіонерів. Відмітимо, що станом на 01.01.2019 р. середній розмір пенсії 33 % пенсіонерів складав 1747,77 грн, 24,3 % пенсіонерів отримували пенсію в діапазоні від 2001 до 3000 грн, і лише 1,2 % – понад 10000 грн. [4].

Динаміка середнього розміру призначеної пенсії за досліджуваний період є позитивною (табл. 2), але її зростання не завжди свідчить про покращення рівня життя пенсіонерів. За період 1996-2018 рр. середній розмір пенсії зріс у 64 рази, у тому числі пенсія за віком – майже в 66 разів.

Оскільки основним джерелом фінансування пенсійних виплат є заробітна плата та інші доходи населення, то проаналізуємо окремі показники доходів населення у табл. 3. З даних таблиці видно, що ці показники зростають нерівномірно. Так, розмір мінімальної пенсії за період із 2010-2018 рр. збільшився у 2 рази, розмір мінімальної заробітної плати, як джерело формування пенсій, за аналогічний період зріс у 4 рази. Темпи зростання пенсій є набагато нижчими від темпів зростання заробітної плати: за період 2010-2018 рр., середня заробітна плата зросла в 3,9 рази, тоді як середня пенсія – у 2,5 рази. Як наслідок, питома вага пенсій у заробітній платі зменшилася з 30,3 % у 2010 р. до 18,9 % у 2018 р., що відповідно свідчить про необхідність підвищення рівня життя пенсіонерів.

Низький рівень заробітної плати (доходів) не дає можливість забезпечити достатнє фінансування сьогоденних пенсіонерів. Так, у 2016 р. найбільша питома вага надходжень із заробітної плати застрахованих осіб до 5000 грн становить 47,2 %, до 10000 грн – 26,8 %, до 20000 грн – 1,6 %. З підвищенням розміру мінімальної заробітної плати ситуація покращилася вже у 2018 р. Так, збільшилася чисельність осіб, що отримували заробітну плату в діапазоні 10000-20000 грн до 23 % і зменшилася тих, що отримували заробітну плату до 5000 грн – до 26,2 % [4]. Варто зауважити, що частина заробітної плати та інших доходів працюючого населення залишається у тіньовому секторі.

Таблиця 2

Окремі показники доходів населення *

Показники/роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
середня заробітна плата, грн	3431	4012	4607	5007	5376	6732	8648	11135	13542
темпи зростання середньої заробітної плати, %	100	116,9	134,3	145,9	156,7	196,2	252,1	324,5	394,7
середній розмір пенсії за віком, грн	1039,6	1156	1252,4	1464,3	1521,6	1573	1690,3	1808,9	2556,7
темпи зростання середнього розміру пенсії за віком, %	100	111,2	120,5	140,9	146,4	151,3	162,6	174,0	245,9
Питома вага середньої пенсії за віком у середній заробітній платі, %	30,3	28,8	27,2	29,2	28,3	23,4	19,5	16,2	18,9
Мінімальна заробітна плата станом на кінець відповідного року, грн	922	1004	1134	1218	1218	1378	1600	3200	3723
Мінімальна пенсія за віком станом на кінець відповідного року, грн	734	800	884	949	949	1074	1247	1373	1497

* розраховано автором за даними Державної служби статистики [14]

Власні доходи бюджету Пенсійного фонду відповідно до чинного законодавства формуються за рахунок страхових внесків страхувальників у вигляді єдиного соціального внеску на користь застрахованих осіб. Накопичені фінансові ресурси в бюджеті мають цільове спрямування та мають бути направлені на фінансування відповідних пенсійних виплат. Не зважаючи на те, що доходи Пенсійного фонду за період 2016-2018 рр. зросли на 37,7 % [14], темпи зростання видатків їх випереджають на 3,7 %. Кількість застрахованих осіб також збільшилася на 2 %, проте надтождень від платників страхових внесків не вистачає для здійснення необхідних пенсійних виплат, що спричиняє постійний дефіцит фонду.

Останніми роками значно збільшується сума асигнувань із Державного бюджету до Пенсійного фонду. Так, частка таких коштів за 2015-2019 рр. коливалася від 36 до 56 % у доходній частині бюджету Пенсійного фонду [16]. А отже, водночас втрачається страховий принцип солідарної системи пенсійного страхування.

Значною проблемою, пов'язаною з формуванням доходної частини бюджету Пенсійного фонду, є заборгованість із виплати заробітної плати (станом на 1.01.2019 р. вона становила 29,1 млрд грн) та її тінізація. Заборгованість виникла, в основному, з несплатою єдиного внеску фізичними особами-підприємцями (52,2 %) та невідшкодуванням пільгових пенсій (42,5 %) [4]. Посилення контрольної функції у стягненні й сплаті єдиного соціального внеску збільшуватимуть надходження до Пенсійного фонду.

Отже, виявлено, що основними проблемами для подальшого їх вирішення в солідарній пенсійній системі України є демографічні чинники та фінансова неспроможність Пенсійного фонду. Але, як показують результати досліджень Всесвітньої організації охорони здоров'я «засоби, затрачені на людей похилого віку є інвестиціями, а не витратами» [17], тому політика соціального захисту та забезпечення має бути направлена на підтримку такої категорії населення, оскільки їх вклад є значним не тільки упро-

довж трудової діяльності, а й у статусі «пенсіонера».

ВИСНОВКИ

Отже, підвищення фінансової стійкості Пенсійного фонду можливе тільки за рахунок повноцінного функціонування та поєднання державного та недержавного, накопичувальної та солідарної систем пенсійного забезпечення, що забезпечить зменшення політично-економічних, демографічних, інвестиційних та інших ризиків.

Пенсійний фонд залишається фінансово нестабільним, непристосованим до нових національних економічних умов та світових тенденцій, а нинішні пенсіонери отримують неадекватні пенсії відповідно до їх трудової діяльності, отримуваних у минулому доходів. Одним із важливих напрямів вирішення фінансових проблем фонду має бути зменшення частки асигнувань із Державного бюджету, як не страхової функції пенсійного забезпечення. Відповідно соціальні виплати, пов'язані з інвалідністю та у зв'язку із втратою годувальника, повинні фінансуватися з Державного бюджету. Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування потребує подальшого ретельного аналізу, вдосконалення формули обчислення пенсій за віком та пошуку нових джерел фінансування. Обґрунтована формула розрахунку пенсії та встановлення більш тісного взаємозв'язку страхових внесків та страхових виплат мають стати мотивом та стимулом платників до своєчасної, повної сплати страхових внесків (єдиного соціального внеску).

Зменшення частки заробітної плати, інших доходів у тіншовому секторі економіки є не тільки можливістю збалансування пенсійного бюджету, а й фактором покращення конкурентоспроможності економіки. Легалізація робочих місць для громадян та створення умов для зростання рівня зайнятості й скорочення рівня безробіття є не менш важливим чинником у вирішенні питань пенсійного забезпечення на загальнодержавному рівні. Окрім того, створення та збереження робочих місць для пенсіонерів, має стати одним

із пріоритетних завдань відповідних органів влади.

Повноцінне функціонування обов'язкової накопичувальної складової системи пенсійного забезпечення можливе також за умови налагодження інвестиційної політики управління пенсійним коштом. Це також забезпечить участь громадян у недержавному пенсійному забезпеченні за рахунок збільшення довіри громадян до банківських установ, які виконуватимуть роль зберігача пенсійних активів.

Економічне зростання країни, врахування світових економічних тенденцій, поліпшення законодавчої бази та інвестиційної привабливості держави, адекватна політична ситуація позитивно впливатимуть на фінансову забезпеченість та стабільність пенсійного забезпечення в Україні. Водночас держава повинна зберігати свою цілісність, самостійність та турбуватися про економічну та соціальну безпеку своїх громадян. А запозичення досвіду інших розвинутих країн світу без врахування національних особливостей розвитку держави зумовлюють нездатність адаптуватися в нових умовах.

Отже, взаємопов'язаність та комплексний характер у реформуванні національної пенсійної системи позитивно впливатимуть на подальший розвиток та удосконалення системи національного пенсійного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Mauldin J. The Coming Pension Crisis Is So Big That It's A Problem For Everyone. URL: <https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2019/05/20/the-coming-pension-crisis-is-so-big-that-its-a-problem-for-everyone/?sh=617d3b2f37fc>
2. Valkonen T. The Finnish Pension System and Its Future Challenges. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2020/number/2/article/the-finnish-pension-system-and-its-future-challenges.html>
3. Reforming Pension Insurance in the People's Republic of China. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/543741/eawp-019-reforming-pension-insurance-prc.pdf>
4. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2018 році. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2019/03/Zvit_2018_21_03_2019.pdf
5. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 672-р від 14 вересня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2016-%D1%80#Text>
7. Беседін В.Ф., Березина С.Б. Сучасні проблеми й тенденції в пенсійному забезпеченні населення України. *Університетські наукові записки*. 2017. № 61. С. 131–140.
8. Толуб'як В.С., Горин В.П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 765–771. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10732>
9. Лаврук Н.А., Грендей Н.М. Сучасний стан та прогнозування надходжень до Пенсійного фонду України. *Економіка й суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1006–1011. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/168.pdf
10. Калашнікова Т.В., Калашніков О.М. Модернізація діяльності Пенсійного фонду України: стан та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 19. С. 398–401.
11. Сидор І.П. Державне пенсійне страхування в Україні: сучасні тенденції та виклики. *Вісник соціально-*

економічних досліджень. 2018. № 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=URN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vsed_2018_2_21

12. Ткаченко Н.М. Пенсійне забезпечення, право на пенсію, розміри, нарахування, пенсійна реформа. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1 (34). С. 170–174.

13. Романовська Ю. Фінансова забезпеченість Пенсійного фонду. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 4. С. 135–146. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2020/04/12.pdf>

14. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 09.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

16. Пенсійний фонд України: офіційний сайт. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2121043-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2019-rik>

17. Всемирный доклад о старении и здоровье. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789244565049_rus.pdf;jsessionid=1649C85F2FAB3C6FCC95BFCCB593BAFD9?sequence=10

References

1. Mauldin J. The Coming Pension Crisis Is So Big That It's A Problem For Everyone. URL: <https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2019/05/20/the-coming-pension-crisis-is-so-big-that-its-a-problem-for-everyone/?sh=617d3b2f37fc>
2. Valkonen T. The Finnish Pension System and Its Future Challenges. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2020/number/2/article/the-finnish-pension-system-and-its-future-challenges.html>
3. Reforming Pension Insurance in the People's Republic of China. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/543741/eawp-019-reforming-pension-insurance-prc.pdf>
4. Report on the work and implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine in 2018. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2019/03/Zvit_2018_21_03_2019.pdf (in Ukrainian).
5. Constitution of Ukraine. Information on the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (in Ukrainian).
6. On approval of the Strategy for Modernization and Development of the Pension Fund of Ukraine for the period up to 2020: the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 672-p. September 14, 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2016-r#Text> (in Ukrainian).
7. Besedin V.F., Berezina S.B. Modern problems and trends in the pension provision of the population of Ukraine. *University Scientific Notes*, 2017. 61. pp. 131–140. (in Ukrainian).
8. Tolubiyak V.S., Horin V.P. Foreign experience of pension reforms: lessons and conclusions for Ukraine. *Global and national problems of the economy*. 2016. Issue 10. pp. 765–771. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10732> (in Ukrainian).
9. Lavruk N.A., Hrendei N.M. The current state and forecasting of revenues to the Pension Fund of Ukraine. *Economics and society*. 2017. Issue 13. pp. 1006–1011. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/168.pdf (in Ukrainian).
10. Kalashnikova T.V., Kalashnikov O.M. Modernization of the Pension Fund's activities: state and prospects. *Global and national problems of the economy*. 2017. Issue 19. pp. 398–401 (in Ukrainian).
11. Sydor I.P. State Pension Insurance in Ukraine: Modern Trends and Challenges. *Bulletin of socio-economic research*. 2018. № 2. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/>

irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vse_d_2018_2_21 (in Ukrainian).

12. Tkachenko N.M. Pension provision, Right to retire, size, accrual, pension reform. *Bulletin of Ukraine's economic science*. 2018. 1 (34). pp. 170–174 (in Ukrainian).

13. Romanovska Yu. Financial security of the Pension Fund. *Herald of KNTEU*. 2020. 4. S.135–146. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2020/04/12.pdf> (in Ukrainian).

14. State Service for Patics of Ukraine: Official

Website.URL: <http://ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).

15. On Compulsory State Pension Insurance: Law of Ukraine No. 1058–IV dated 09.07.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058–15#Text> (in Ukrainian).

16. Pension Fund of Ukraine: Official Site. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2121043-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2019-rik> (in Ukrainian).

17. All-digestive recovery of Oldness and Health. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789244565049_rus.pdf;jsessionid=1649C85F2FAB3C6FCC95BFCB593BAFD9?sequence=10 (in Russian).

СТАНІСЛАВИК

Олена В'ячеславівна
elenastanislyvyk@ukr.net

УДК 336.764.1:658

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
ОСНОВНИМ КАПІТАЛОМ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВАMODERN PROBLEMS OF FIXED CAPITAL
MANAGEMENT OF THE INDUSTRIAL
ENTERPRISEд.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університетDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.4.4>

КОВАЛЕНКО

Олександр Михайлович
a.m.kovalenko@mzeid.inд.е.н., професор, Одеський
національний політехнічний
університет*STANISLAVYK Olena – Doctor of Economics, Associate Professor, Odesa National Polytechnic University**KOVALENKO Oleksandr – Doctor of Economics, Professor, Odesa National Polytechnic University*

У статті досліджено сутність управління основним капіталом промислового підприємства та позначено сучасні ключові проблеми в цій сфері, що стоять перед менеджерами вітчизняних підприємств промисловості. Висвітлено роль стратегічного та тактичного планування процесу відтворення основних засобів в управлінні основним капіталом промислового підприємства та причини його оновлення. Представлено вимоги до формування стратегії та системи управління основним капіталом промислового підприємства. Запропоновано етапи формування ефективної стратегії управління основним капіталом в умовах сучасного ринку та основні напрями діяльності промислового підприємства в цій сфері. Показано необхідність проведення раціональної амортизаційної політики та коректної переоцінки основних засобів. Розглянуто значимість використання лізингу як ефективного інструменту інвестування та оновлення основних фондів вітчизняних підприємств промислової галузі економіки.

* * *

Introduction. Production activity is impossible without the presence of fixed capital and its basic element – fixed assets, in the operation of which the depreciation fund is formed and the targeted use of depreciation deductions and quality reproduction of fixed assets of the enterprise are positioned to the fore. The importance of this issue increases due to need to enter markets with competitive goods and services, which leads to innovative and active activities of industrial enterprises, which require, above all, significant investments into the fixed assets.

The purpose of the paper is to highlight the essence and modern problems of fixed capital management of industrial enterprise.

Results. The paper explores the essence of fixed capital management of industrial enterprise and identifies modern key issues in this area facing managers of domestic industrial enterprises. The role of strategic and tactical planning of the process of reproduction of fixed assets in the management of fixed capital of the industrial enterprise and the reasons for its renewal are highlighted. The requirements for the formation of strategy and management system of fixed capital of the industrial enterprise are presented. The stages of formation of the effective strategy of fixed capital management under conditions of the modern market and the basic directions of activity of the industrial enterprise in this sphere are offered. The necessity of implementing the rational depreciation policy and correct revaluation of fixed assets is shown. The importance of using leasing as effective tool for investment and renewal of fixed assets of domestic enterprises of the industrial sector of economy is considered.

Conclusion. For the effective management of fixed capital, it is important for industrial enterprises to perform a number of tasks, which involve the development of long-term strategy and tactics for the formation and effective use of fixed assets; determination of fixed capital renewal needs; adequate assessment of the conditions of fixed assets, maintaining the proper conditions of machinery and equipment; implementation of rational depreciation policy; finding acceptable sources of funding for the restoration of fixed capital, as well as finding more efficient ways of using the investment resources. It should allow the industrial enterprise to produce products, which are in demand, and ensure stable competitive positions and high efficiency in the long run.

Ключові слова: основний капітал підприємства, стратегічне й тактичне планування, стратегія управління, амортизаційна політика, амортизаційний фонд, інвестування, лізинг

Keywords: fixed capital of enterprise, strategic and tactical planning, management strategy, depreciation policy, depreciation fund, investment, leasing

ВСТУП

Ринкові умови, що склались, вимагають адекватної поведінки, сучасних підходів до здійснення фінансово-господарської діяльності промисловими підприємствами, яка відбувається в умовах жорсткої конкурентної боротьби та передбачає раціональне використання наявних і обмежених ресурсів. Успішна поточна діяльність підприємств, досягнення стратегічних цілей суттєво залежать від забезпеченості та систематизованого управління основним капіталом.

Виробнича діяльність неможлива без наявності основного капіталу та його базового елементу – основ-

них засобів, у процесі експлуатації яких формується амортизаційний фонд та на перший план ставиться цільове використання амортизаційних відрахувань і якісне відтворення основного капіталу підприємства. Значимість цього питання підвищується у зв'язку з необхідністю виходу на ринки з конкурентоспроможними товарами та послугами, що обумовлює інноваційно-активну діяльність промислового підприємства, яка вимагає насамперед значних інвестицій в основний капітал.

Нагадаємо, що у системі управління розвитком виробничо-технологічного потенціалу й оновлення основного капіталу відбулися радикальні зміни, по-

в'язані з переходом до ринкової форми господарювання. У сучасних умовах на передній план висуваються теоретичні питання формування стратегії відтворення і використання основного капіталу промислового підприємства.

Проблемним питанням забезпечення ефективного управління основним капіталом, присвячено значну кількість робіт вчених.

Теоретичні аспекти формування та використання капіталу, зокрема основного, в історичному контексті знайшли своє відображення в працях, починаючи з класиків політичної економії, таких як К. Маркс, К. Вексель, С. Фішер, С. Бем-Баверк, П. Самуельсон, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Кларк, Дж. Міль та ін. Науково-практичні засади підвищення ефективності управління основним капіталом підприємств, як фундаментальної бази виробництва взагалі висвітлені в роботах вітчизняних вчених, таких як В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук та ін.

Водночас, попри численні дослідження вчених та актуальність питання упродовж тривалого часу, зміна внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування промислових підприємств, трансформаційні ринкові умови та створення нових механізмів господарювання на теперішній час вимагають продовження вивчення, поглибленого дослідження та наукового доопрацювання чинників, тенденцій та закономірностей формування основного капіталу підприємствами країни, вдосконалення комплексу заходів стосовно підвищення ефективності використання основного капіталу та зростання результативності діяльності промислових підприємств.

МЕТА статті – висвітлення сутності та сучасних проблем управління основним капіталом промислового підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є праці провідних вчених, а також матеріали періодичних видань. Під час проведення дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Теоретичне обґрунтування ефективності застосування стратегії управління основним капіталом підприємства складає її формування з використанням економіко-математичних моделей і методів, які реалізують принцип раціональності [1], тому стратегія повинна бути спрямована на планомірне зростання засобів праці, що забезпечують повне завантаження виробничих потужностей, випуск конкурентоспроможної продукції, яка користується попитом на ринку товарів і послуг, й отримання максимального прибутку.

Основний капітал підприємства складають основні засоби, нематеріальні активи, капітальні вкладення й довгострокові фінансові вкладення [2].

У механізмі управління основним капіталом промислового підприємства підвищена увага повинна бути приділена управлінню основними засобами – як базовому елементу основного капіталу.

Однією з найбільш важливих завдань розвитку про-

мисловості є забезпечення виробництва насамперед за рахунок підвищення його ефективності й більш повного використання внутрішньогосподарських резервів. Для цього необхідно раціональніше використовувати основні фонди і виробничі потужності [3].

На наш погляд, управління основним капіталом передбачає ряд дій і слідування певним принципам відносно раціонального формування й ефективного використання основного капіталу під час господарської діяльності промислового підприємства.

Складовими елементами управління основним капіталом промислового підприємства є стратегічне та тактичне планування процесу відтворення.

За допомогою інструментарію стратегічного планування можна оцінити тенденцію загальної потреби підприємства в основному капіталі, обсягів виробництва продукції, що дозволить зберігати платоспроможний попит на належному рівні з урахуванням динаміки цін на ринку товарів і послуг.

Інструментарій тактичного планування дає змогу визначення можливостей досягнення стратегічних орієнтирів за рахунок виявлення потреби у конкретних видах основного капіталу на виробничих ділянках, де виробнича потужність стримує зростання виробництва й розвиток підприємства загалом.

Розроблення теоретичних положень надасть можливість сформулювати ефективну стратегію управління основним капіталом, реалізація якої призведе до досягнення сформульованих промисловим підприємством цілей діяльності.

Ключовою проблемою управління основним капіталом промислового підприємства є процес постійного оновлення основних фондів, без якого його економічне зростання просто неможливі.

З погляду глибокого розуміння сутності сучасних перетворень суспільного виробництва технологічне оновлення виробництва на основі широкого підходу постає не лише технічним оновленням, але й охоплює зміни в організації праці та виробництва, управлінні, взаємозв'язках між функціональними підрозділами підприємства [4].

Відомий економіст Е.В. Хлинін виділяє такі причини оновлення основного капіталу підприємств [5]:

- технічна – викликана технічним станом основних засобів та показником фізичного зносу основних засобів;
- виробнича – викликана необхідністю забезпечення засобами праці у достатньому обсязі для організації безперебійного процесу виробництва;
- економічна – обумовлює зниження виробничих витрат і прийнятних фінансових результатів підприємства;
- інноваційна – в її основі лежить показник морального зносу основних засобів і розвиток науково-технічного прогресу.
- екологічна – переважно має місце в розвинених економіках, коли під наглядом державних органів підприємства оновлюють свій парк обладнання на екологічні машини й техніку, щоби не шкодити суспільству та навколишньому середовищу;
- соціальна – в її основі лежить бажання забезпечити покращені умови праці працівникам підприємства задля підвищення їх мотивації у роботі.

Процес постійного оновлення основних фондів вимагає доступність джерел відтворення основного капіталу.

Теорія й методологія управління основним капіталом та бухгалтерського обліку представляють амортизаційні відрахування як ключове джерело поповнення основного капіталу підприємств.

Однак у дійсності це джерело ресурсів не виконує ту важливу функцію, яка йому відведена. Амортизаційні відрахування промислових підприємств на різних рівнях управлінської ієрархії не розглядаються як одне з ключових джерел забезпечення відтворення основного капіталу. Отже, впливає інша важлива проблема – відсутність державою механізму створення й цільового використання коштів амортизаційних фондів. Не зважаючи на те, що самостійність господарювання й самофінансування є ключовими принципами в організації фінансів комерційних організацій в умовах ринкової економіки, держава повинна розробляти відповідну політику у сфері відтворення основного капіталу.

Також проблемою є недосконалість системи обліку зносу основних засобів, що не дає змоги отримати повну й достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень, які стосуються відтворення основного капіталу.

Ще одна проблема – сприйняття позикових коштів у якості основного джерела поповнення основного капіталу, і нерозуміння того, що залучення позикового капіталу може значно погіршити фінансовий стан промислового підприємства.

Управління капіталом підприємства, як і весь процес управління, охоплює стратегію й тактику управління. Під стратегією розуміють загальний напрям і спосіб використання засобів для досягнення поставленої мети. Встановлюючи визначені правила й обмеження, стратегія дає змогу сконцентрувати зусилля на тих варіантах рішень, що не суперечать обраному напрямку управлінської діяльності [6].

Стратегія управління основним капіталом промислового підприємства повинна бути сформована з урахуванням особливостей фінансово-господарської діяльності промислового підприємства на основі системно-комплексного та динамічного підходів.

Система управління повинна бути сформована так, щоб вона забезпечувала динаміку зміни основного капіталу в межах, що залежать від конкретного майнового стану та економіки промислового підприємства, а також забезпечувала виробництво товарів і послуг в обсягах, необхідних для задоволення потреб споживачів.

Для формування ефективної стратегії управління основним капіталом промислового підприємства в умовах сучасного ринку можна запропонувати такі етапи:

1. Встановити основні принципи й підходи до стратегічного управління основним капіталом промислового підприємства.

2. Побудувати концептуальну модель діяльності промислового підприємства, пов'язану з управлінням основним капіталом.

3. Побудувати економіко-математичну модель управління відтворенням і використанням основного ка-

піталу промислового підприємства.

4. Змодельовати стратегічно-управлінські рішення у процесі відтворення основного капіталу промислового підприємства.

5. Визначити вплив ринкових чинників на формування стратегії управління основним капіталом промислового підприємства.

6. Спланувати процес відтворення основного капіталу промислового підприємства у стратегічному й тактичному напрямку.

7. Обґрунтувати підходи до побудови ефективної моделі фінансування інвестицій в основний капітал підприємства.

8. Побудувати систему аналітичних показників діагностики динамічного розвитку основного капіталу промислового підприємства.

Відзначимо, що краще використання основного капіталу забезпечує підприємству підвищення ефективності виробництва. Це дає можливість підтримувати необхідний технічний рівень промислового підприємства, дозволяє нарощувати обсяги випуску товарів і послуг без додаткових вливань, знижувати собівартість через скорочення амортизації та витрат на управління й обслуговування виробництва, підвищувати фондівдачу і прибутковість.

У цьому зв'язку аналіз ефективності використання коштів просто необхідний вітчизняним підприємствам, оскільки він виявляє додаткові резерви й зумовлює зростання основних економічних показників роботи підприємств [7].

Слід відмітити, що для будь-якого підприємства важливою є діяльність за такими напрямками:

- забезпечити організацію сучасним високопродуктивним і економічним устаткуванням;
- проводити своєчасний технічний огляд устаткування й підтримувати технічний стан засобів праці упродовж усього їхнього терміну служби;
- створювати адекватні умови для ефективного використання засобів праці;
- використовувати раціональну амортизаційну політику;
- забезпечувати організацію достатнім обсягом фінансових ресурсів для безперебійної роботи.

Говорячи про використання раціональної амортизаційної політики, багато в чому мається на увазі цільове використання амортизаційного фонду, оскільки багато підприємств використовують кошти амортизаційного фонду в поточному споживанні.

Реалізація завдань покладених на амортизацію як на процес, що забезпечує відтворення основних засобів, можлива тільки за умови продуктивного їх використання. Це значить, що вся нарахована амортизація повинна бути підтверджена реально виробленою й обов'язково реалізованою продукцією, щоб понесені підприємством витрати на основні засоби були частково погашені. У протилежному разі, в умовах зупинки виробництва або відсутності реалізації продукції, зношування основних засобів здійснюється, але амортизація не нараховується й витрати на утримання й експлуатацію устаткування не покриваються [8].

В Україні роль амортизації у відтворювальному процесі основних засобів була значно ослаблена через

зростання цін (на матеріальні ресурси, готову продукцію) і неадекватною переоцінкою засобів праці. У результаті виникла невідповідність розмірів амортизаційних відрахувань і відновної вартості основних промислово-виробничих фондів, що обумовило фактичне заниження витрат на виробництво і штучне збільшення оподаткованого податком прибутку [8].

Отже, промисловим підприємствам необхідно проводити коректну переоцінку основних засобів, щоб відновна вартість основних засобів була реальна для нарахування амортизації і формування коштів відновлення основних засобів.

І звичайно ж, на сьогодні держава обов'язково має контролювати амортизаційну політику вітчизняних підприємств.

Крім цього, підприємства промислової галузі мають продумувати свою інвестиційну політику, орієнтовану на досягнення довгострокових цілей, вибір вигідних напрямів інвестування капіталу, оцінювання альтернативних інвестиційних проєктів та розроблення обґрунтованої інвестиційної стратегії.

Тут слід звернути увагу на ту обставину, що на сьогодні багато промислових підприємств відчувають нестачу оборотних коштів. Вони не мають можливості оновлювати основні фонди, впроваджувати науково-технічні досягнення і змушені брати кредити. Видів кредитування є різні: під заставу цінних паперів, під заставу партій готової продукції, нерухомості, іпотечне. Однак промислового підприємству для оновлення своїх основних фондів вигідніше брати устаткування в лізинг. Водночас економія коштів, якщо порівнювати зі звичайним кредитом на придбання основних засобів, доходить до 10% вартості устаткування за весь термін лізингу, який становить, зазвичай, від одного до п'яти років.

Нинішня економічна ситуація в Україні, у принципі, сприяє лізингу. Він згладжує протиріччя між підприємством, в якого немає коштів на модернізацію, і фінансовим інститутом, який неохоче надасть цьому підприємству кредит, оскільки не має достатніх гарантій повернення коштів. Лізинг вигідний усім учасникам: одна сторона отримує кредит, який виплачується поетапно, та потрібне устаткування, інша сторона – гарантію повернення коштів, оскільки об'єкт лізингу є власністю лізингодавця чи фінансового інституту, що фінансує лізингову операцію, до здійснення останнього платежу.

Лізинг є інвестуванням тимчасово залучених або вільних коштів, при якому лізингодавець зобов'язується придбати у власність майно в певного продавця й надати це майно лізингоодержувачу за плату у тимчасове користування з правом наступного викупу.

Лізинг представляє собою середньо- і довгострокову оренду машин, обладнання, транспортних засобів, будівельної, сільськогосподарської техніки, засобів теле- та радіозв'язку, обчислювальної техніки, різних споруд виробничого призначення, а також прав інтелектуальної власності – ліцензій, комп'ютерних програм, ноу-хау тощо.

Економічна сутність лізингу робить його застосування найбільш ефективним у галузях, що випускають продукцію високого ступеня готовності, збут якої багато в чому визначається її конкурентоспро-

можністю й наявністю коштів у користувача цієї продукції.

ВИСНОВКИ

Отже, для ефективного управління основним капіталом промисловим підприємствам важливо виконувати низку завдань, які передбачають вироблення довгострокової стратегії й тактики для формування та ефективного використання основних засобів; встановлення потреб в оновленні основного капіталу; адекватну оцінку стану основних фондів, підтримання належного стану машин і устаткування; здійснення раціональної амортизаційної політики; пошук прийнятних джерел фінансування для відновлення основного капіталу, а також пошук більш ефективних шляхів використання інвестиційних ресурсів. Це має дозволити промислового підприємству випускати продукцію, що користується попитом, та забезпечити в довгостроковій перспективі стабільні конкурентні позиції та високу ефективність.

Список використаних джерел

1. Пюнткевич Н.С. Теория и методология управления основным капиталом организации. *Известия Уральского государственного экономического университета*. 2015. № 5 (61). С. 38–43.
2. Васиуренко Л.В. Основний капітал, його структура та роль в економічній діяльності сільськогосподарського підприємства. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2014. Вип. 2/3. Т. 19. С. 38–41.
3. Теоретичні та прикладні проблеми забезпечення економічного розвитку промислових підприємств: монографія / Є.А. Бельтюков та ін.; за заг. ред. Є.А. Бельтюкова, Л.А. Некрасової. Одеса: Екологія, 2019. 360 с.
4. Шляга О.В., Масиліук Б.В. Управління оновленням техніко-технологічної бази промислового підприємства. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка*. 2014. № 8. С. 55–60.
5. Хлынин Э.В., Коровкина Н.И. Формирование стратегии управления воспроизводством основного капитала предприятия. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2009. № 6. С. 62–63.
6. Городня Т.А., Стефанюк О.Р. Сучасна стратегія управління капіталом підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.10. С. 250–253.
7. Исраилова З.Р., Хатуиева Х.И. Капитал как составляющая часть фирмы. *Достижения науки и образования*. 2016. № 10 (11). С. 37–38.
8. Швець Н.В. Амортизаційна політика підприємства: проблемні питання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 199–202.

References

1. Piontkевич N.S. Theory and methodology of the organization's fixed capital management. *News of the Ural State University of Economics*. 2015. № 5 (61). pp. 38–43. (In Russian).
2. Vasiurenko L.V. Fixed capital, its structure and role in the economic activity of agricultural enterprise. *Bulletin of Odesa I.I. Mechnikov National University*. 2014. Issue 2/3. Vol. 19. pp. 38–41. (In Ukrainian).
3. Theoretical and applied problems of ensuring the economic development of industrial enterprises / Ye.A. Beltiukov et al.; ed. Ye.A. Beltiukov, L.A. Nekrasova. Odessa: Ecology, 2019. 360 p. (In Ukrainian).
4. Shliaha O.V., Masyliuk B.V. Management of updating the technical and technological base of industrial enterprise.

Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Economics. 2014. № 8. pp. 55–60. (In Ukrainian).

5. Khlynin E.V., Korovkina N.I. Formation of the strategy of managing the reproduction of the fixed capital of enterprise. *International Journal of Applied and Basic Research.* 2009. № 6. pp. 62–63. (In Russian).

6. Horodnia T.A., Stefaniuk O.R. Modern capital management strategy of the enterprise. *Scientific Bulletin of*

UNFU. 2008. Iss. 18.10. pp. 250–253. (In Ukrainian).

7. Israilova Z.R., Hatuieva Kh.I. Capital as a part of firm. *Achievements of science and education.* 2016. № 10 (11). pp. 37–38. (In Russian).

8. Shvets N.V. Depreciation policy of the enterprise: problematic issues. *Bulletin of the East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl.* 2016. № 6 (230). pp. 199–202. (In Ukrainian).

ВИГАНЯЙЛОСвітлана Миколаївна
Yuganyaylosvitlana@ukr.net

УДК 004.9

к.е.н., доцент кафедри,
Сумська філія Харківського
національного університету
внутрішніх справ

АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF ELECTRONIC COMMERCE

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.4.5>

VYHANILO Svitlana – PhD in Economics, Associate Professor of department, Kharkiv National University of Internal Affairs (Sumy Branch)

Статтю присвячено дослідженню проблеми економічної безпеки електронної комерції в Україні. Розглядаються та аналізуються інструменти реалізації економічної безпеки, які впливають на формування економічної стратегії українських підприємств (у методах реалізації продукції присутні елементи електронної комерції) та підприємств, основним напрям діяльності яких є електронна комерція. Пропонуються заходи стосовно ефективного впровадження інструментів забезпечення економічної безпеки інформаційних систем українських підприємств. Метою роботи є визначення процесу розробки стратегії досягнення економічної безпеки. Особливе місце відведено інструментам визначення міри захищеності інформаційної системи електронної комерції.

* * *

The paper is devoted to the study of the problem of economic security of e-commerce in Ukraine. The tools of economic security implementation that influence the formation of the economic strategy of Ukrainian enterprises, the main activity of which is e-commerce, are considered and analyzed. Measures for effective implementation of tools for determining the degree of security of e-commerce information system are proposed. Identifying new methods of economic security research will help increase economic stability and reduce the vulnerability of Ukrainian enterprises. The purpose of the paper is to determine the process of calculating the security of the e-commerce information system, and to determine the vulnerability of the system. The purpose of the security system as a whole is to identify and prevent dangers and threats, to ensure the security of e-commerce enterprises and to achieve business goals. Determining the degree of security of the e-commerce information system is conducted in two directions: analysis of existing types of technical means of storing and protecting information; and expert assessment of losses from threats. To effectively achieve the economic security of e-commerce, it is necessary to use a variety of techniques and the latest technologies to identify and prevent various sources of threats. This will make it possible to build a system of protection against the violation of the integrity of the economic system. Provide tools to reduce risks and external pressures on the business environment. It will allow to build an effective control system and attract additional control methods. The dynamics of e-commerce development and the degree of its integration into the economy encourage additional research in the direction of reducing risks and achieving economic security.

Ключові слова: економічна безпека, електронна комерція, міра захищеності, діяльність підприємства

Keywords: economic security, e-commerce, security measure, activity of the enterprise

ВСТУП

У сучасних умовах швидких та глобальних змін економічних відносин та економіки загалом, гостро постає питання забезпечення належного рівня економічної безпеки. Упродовж останніх років електронна комерція швидко розвивається у всьому світі, забезпечуючи водночас безпрецедентні засоби й можливості для розвитку економіки. В міру ускладнення бізнес середовища все більш актуальною стає проблема безпеки функціонування економічних систем. Водночас проблеми економічної безпеки висвітлені в роботах таких вчених як Н.С. Безугла, А.В. Козаченко, Ю.О. Кузенкова. Вони зробили суттєвий внесок у теоретичні основи економічної безпеки підприємств. Проте прикладний аспект економічної безпеки для більш складного середовища з елементами електронної комерції розглянуто не повно.

Актуальність обраної теми дослідження обумов-

лена необхідністю дослідженню питань економічної безпеки в умовах складного бізнес-середовища. В умовах формування більш складних економічних систем необхідно приділити увагу використанню нових підходів до визначення проблемних аспектів в економічній безпеці.

Виявлення нових методів дослідження економічної безпеки сприятиме підвищенню економічної стабільності та зменшенню вразливості українських підприємств.

МЕТА роботи полягає у визначенні процесу розрахунку захищеності інформаційної системи електронної комерції та визначення у такий спосіб вразливості системи.

МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною інформаційною базою для написання роботи стали наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурсів Інтернет. У процесі дослідження ви-

користано методи аналізу й синтезу та системного аналізу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розглянемо найбільш вразливу категорію учасників економічних процесів – електронну комерцію. Дослідимо технології захисту, методи запобігання економічним втратам та захисту економічних інтересів суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність як всередині країни, так і за кордоном.

РЕЗУЛЬТАТИ

Призначення системи безпеки в цілому полягає у виявленні та запобіганні небезпекам та загрозам, у забезпеченні захищеності діяльності підприємств (зокрема електронної комерції) та досягненні ним цілей бізнесу. Досягти поставлених цілей можна за умови вирішення ряду завдань, до них відносяться:

- виявлення наявних та прогноз потенційних загроз та небезпек;
- розроблення алгоритмів запобігання, зменшення впливу чи ліквідації загроз та небезпек;
- знаходження дієвих заходів захисту підприємства, забезпечення його безпеки;
- формування служби безпеки підприємства.

В умовах глобалізації від розвитку системи економічної безпеки підприємства залежить процес ефективного функціонування та забезпечення економічного зростання на підприємстві.

На безпеку діяльності підприємства мають негативний вплив наступні фактори:

- у комерційній діяльності збільшується частка представників управління та влади;
- для забезпечення впливу на конкурентів залучаються кримінальні структури;
- недосконала законодавча база, що не регулює питання протидії негативних зовнішніх впливів;
- відсутність сприятливих умов для проведення науково-технічних досліджень;
- закритість об'єктивної картини про суб'єкти підприємницької діяльності, а також про їхній фінансовий стан;
- низький рівень культури у веденні справ у бізнес-середовищі;
- використання технічних і оперативних методів, з метою одержання інформації про конкурентів.

У науковій літературі дається велика кількість визначень економічної безпеки, сформовані принципи її забезпечення, однак немає єдиної загальної думки вчених-економістів відносно глобального вирішення даної проблеми [2-6].

Наукові підходи визначають два напрями визначень економічної безпеки. Перший спирається на загрози, які перманентно існують та завжди мають негативний вплив на функціонування суб'єкта економіки, другий – як певний стан економічної системи, не включає можливі загрози.

На сьогодні існує досить велика кількість різноманітних методів оцінювання економічних можливостей суб'єктів господарювання, проте, розглянемо як ми можемо розрахувати захищеність інформаційної системи електронної комерції, і зрозуміти, наскільки вразливою є система та вжити термінових заходів з підвищення рівня безпеки.

Визначення міри захищеності інформаційної системи електронної комерції ведеться за двома напрямками: аналіз наявних видів технічних засобів збереження й захисту інформації та експертна оцінка збитків від загроз [1].

Можна виділити два критерії, що дозволяють оцінити ефективність системи захисту:

- відношення вартості систем захистів (включаючи поточні витрати на підтримку працездатності цієї системи до збитків, які можуть виникнути в умовах порушення безпеки);
- відношення вартості систем захистів до вартості зламу цієї системи з метою порушення безпеки й технічних пристроїв із найбільшими збитками.

В основі аналізу системи захисту інформації можна використовувати економічну модель. В основі цієї моделі лежить припущення, що всі інформаційні загрози у кінцевому підсумку повинні бути економічно виправдані. Дійсно, реалізація будь-якої інформаційної загрози пов'язана з певними витратами: витрата коштів на вивчення обстановки, на розроблення плану і технології реалізації загроз, придбання обладнання та необхідних спеціальних технічних засобів, існують витрати й на етапі реалізації інформаційної загрози. Джерело загрози робить припущення, що всі ці витрати будуть окуплені відомостями, які він отримує.

Мірою такого зіставлення є величина $\frac{Z}{b}$, де Z – екви-

валентна вартість отриманих відомостей, а b – сукупні витрати з організації загрози. Чим більше вели-

чина $\frac{Z}{b}$, тим більше вірогідність загрози. Позначимо

дане відношення через α – коефіцієнт небезпеки загрози, використовуючи економічну модель загроз, можна зробити наступні висновки:

1. Чим більше інформаційна значимість зони Z , тим більше вірогідність загрози за інших рівних умов.
2. Чим менше витрати на реалізацію загрози, тим більше вірогідність загрози.

Як приклад розглянемо підслуховування ділових розмов у приміщенні. Методику оцінювання ефективності системи безпеки у спрощеному вигляді можна представити у вигляді наступної послідовності дій:

1. Скласти повний перелік можливих каналів витоку мовної інформації.

2. Для кожної загрози визначити коефіцієнт небезпеки загрози α , для акустичних загроз:

$$\alpha = \frac{\Delta F * T * \log_2(1 + q)}{b} = \frac{\Omega}{b}$$

де Ω – об'єм викраденої інформації, при реалізації загрози; Z – вартість біта інформації (дорівнює 1, оскільки припускається, що всі загрози рівні між собою); ΔF – смуга частот; T – тривалість роботи; q – середня величина динамічного діапазону; b – витрати на реалізацію загрози.

3. Скласти повний перелік необхідних технічних засобів протидії інформаційним загрозам.

4. Для кожного технічного засобу визначити ранговий коефіцієнт:

$$\eta_i = \frac{\alpha_i * \Omega_i * \bar{Z}_i}{B_i}$$

Чим більше величина η , тим більше підстав застосувати даний технічний засіб для захисту від даної інформаційної загрози.

5. Вибір рішення здійснюється шляхом відбору технічних пристроїв найбільшими значеннями η .

6. Ефективність системи захисту інформації визначається виразом:

$$Q_i = \frac{\sum_{i=1}^n \eta_i B_i \Psi_i}{\sum_{i=1}^n \eta_i B_i}$$

Де Ψ_i – ваговий коефіцієнт важливості загрози ($\sum_{i=1}^n \Psi_i = 1$).

Оцінку ефективності системи безпеки електронної комерції доцільно здійснювати за допомогою узагальнюючого показника, якого позначимо як θ_{ij} . Він визначає стан захищеності i -го суб'єкта при проведенні j -ї комерційної операції на ринку електронної комерції.

Мірою захищеності визначимо ймовірність (p) збитку у грошовому еквіваленті U_{ij} , який не перевищить наперед заданий рівень збитку при виконанні j -ї комерційної операції на ринку електронної комерції.

Тоді узагальнений показник θ_{ij} може бути представлений у вигляді $\theta_{ij} = P(p \leq U_{ij})$.

Якщо суб'єкт господарської діяльності виконує водночас K видів комерційної діяльності, тоді міра захищеності буде визначатися у припущенні, що ці види діяльності є незалежними подіями:

$$\theta_{ij}^k = 1 - \prod_{k=1}^K (1 - p_{ijk}),$$

де $1 < k < K$ – види комерційної діяльності.

Розрізняють такі рівні захищеності операцій електронної комерції:

$$\left. \begin{array}{l} \text{Гарантована, якщо } \theta_{ij}^k \geq 0,99, \\ \text{Висока, якщо } 0,99 > \theta_{ij}^k \geq 0,8, \\ \text{Середня, якщо } 0,8 > \theta_{ij}^k \geq 0,5, \\ \text{Низька, якщо } \theta_{ij}^k < 0,5. \end{array} \right\}$$

Величини можливих збитків, функції їх розподілів, вагові коефіцієнти та інше визначаються за статистичними показниками та методами експертних оцінок.

Використання різноманітних методик забезпечення економічної безпеки забезпечать перехід до системи

запобігання порушення цілісності економічної системи, зменшення ризиків та зовнішнього тиску на бізнес-середовище, широке залучення методів контролю через побудову дієвої системи контролю.

ВИСНОВКИ

На сьогодні задля ефективного досягнення економічної безпеки електронної комерції необхідно використовувати різноманітні методики та новітні технології визначення та попередження різних джерел загроз. Це дасть змогу побудувати систему захисту від порушення цілісності економічної системи. Надать інструменти зменшення ризиків та зовнішнього тиску на бізнес-середовище. Дасть змогу побудувати дієву систему контролю та залучити додаткові методи контролю. Динаміка розвитку електронної комерції та ступінь її інтегрованості в економіку спонукають до додаткових наукових досліджень в напрямку зниження ризиків та досягнення економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Пістунів І.М., Кочура С.В. Безпека електронної комерції. Дніпропетровськ: НГУ, 2014. 125 с. URL: http://pistunovi.narod.ru/6_E_K.pdf
2. Ринкова адаптація та економічна безпека сільськогосподарських підприємств: теоретичні підрунтя планування на ринку аграрного виробництва: колект. моногр. / за наук. ред. В.М. Жмайлова, Ю.І. Данька, О.В. Шумкової. Суми, 2018. 396 с.
3. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Либра, 2003. 280 с.
4. Меламедов С.Л. Формування стратегії економічної безпеки підприємницьких структур. Київ: Освіта, 2002. 58 с.
5. Судоплатов А.П., Лекарев С.В. Безпека підприємницької діяльності. Львів: ОЛМА-ПРЕС, 2011. 381 с.
6. Ткаченко А.А. Проблема забезпечення економічної безпеки на підприємстві. *Моделювання та прогнозування економічних процесів*: матеріали XII наук.-практ. конф., 18 квіт. 2018 р. Київ: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». 2018. 60 с.

References

1. Pistunov I.M., Kochura Ye.V. Security of e-commerce. Dnipropetrovsk: NMU, 2014. 125 p. URL: http://pistunovi.narod.ru/6_E_K.pdf (in Ukrainian).
2. Market adaptation and economic security of agricultural enterprises: theoretical foundations of planning in the market of agricultural production: collection. monograph / ed. V.M. Zhmailov et.al. Sumy, 2018. 396 p. (in Ukrainian).
3. Kozachenko A.V., Ponomarev V.P., Liashenko A.N. Economic security of the enterprise: essence and mechanism of maintenance: monograph Kyiv: Libra, 2003. 280 p. (in Ukrainian).
4. Melamedov S.L. Formation of strategy of economic security of business structures. Kyiv: Osvita, 2002. 58 p. (in Ukrainian).
5. Sudoplatov A.P., Lekariev S.V. Security of entrepreneurial activity. Lviv: OLMA-PRESS, 2011. 381 p. (in Ukrainian).
6. Tkachenko A.A. The problem of ensuring economic security at the enterprise. *Modeling and forecasting of economic processes*: materials of the XII scientific-practical. conf., April 18. 2018 Kyiv: NTUU "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute". 2018. 60 p. (in Ukrainian).

ВОЙНАРСКА Ірина Анатоліївна

ШАХРАЙСТВО У НЕРУХОМОСТІ

VOINARSKA Iryna

FRAUD IN REAL ESTATE

Ірина Анатоліївна ВОЙНАРСКА – юрист-фінансист, нотаріус

«Я обожнюю працювати з людьми і бути корисною. У нашій державі нотаріус – це не просто той, хто ставить печатку. Ми, як поліція, можемо захистити клієнтів від шахраїв, але у свій, нотаріальний спосіб.»

Сьогодні шахраї перейшли у правове поле і законодавчо інколи важко відстояти свої права. Як перевірити нерухомість або на що потрібно звернути увагу, спеціально для нашого журналу розповіла **Ірина Войнарська**: юрист, фінансист, нотаріус із 14 річним досвідом.

– Який Ваш шлях до професії?

– Свій професійний шлях почала з політології, але згодом з'явився інтерес до більш чітких наук, подібалось розуміти Закони, відповідальність, а головне – свої права.

З часом юридичної освіти стало замало, оскільки під час посвідчення договорів з фінансовими установами хотілось розуміти документи із зобов'язань, та й взагалі прораховувати проекти, до яких залучається наша громадська організація «Правозахистна Ліга». У будь-якому бізнесі, вкладенні, кредиті можна зрозуміти всі плюси і мінуси. Тому часто з клієнтами ми прораховуємо як заощадити, інвестиція буде вигідною чи ні.

– Ірино Анатоліївно, Ви є знаним правником у сфері оформлення нерухомості. Що найперше варто перевіряти майбутнім власникам? Квартири? Будинку? Земельної ділянки?

– На сьогодні шахраї стали більш юридично підкованими. Зараз найважливіше – грамотно вичитувати документи, особливо у тій частині, де є інформація про те:

- чи розраховались за об'єкт, бо інакше ви можете купити боргове зобов'язання разом із власністю;
- чи була згода подружжя при купівлі;

– чи не було використано довіреність у своїх інтересах.

Уважно переглядайте попередні реєстрації та документи в реєстрах. Якщо це **купівля землі**, де було об'єднання, перегляньте, чи на попередніх ділянках не було судових проваджень.

Стосовно **будинків** – першочергові документи про реєстрацію. Найцікавіші ситуації трапляються із нежитловими приміщеннями. Там шахрайство працює на рівні букв. Ці приміщення можуть виявитись спільною частковою власністю і потребуватимуть згоди іншого власника, або виділена в натурі. Були випадки створення документів-двійників за рахунок підробки букв.

У моєму професійному досвіді є й документи, що були перереєстровані із комунальної власності на особисту. А бувало, що розраховуєш приміщення із метражу всієї будівлі, а метри не сходяться! Довелось їхати на об'єкт та перевіряти його, і виявилось, що я мала рацію. У майнових справах важливо знайти скурпульозну людину. Я завжди була нотаріусом покупця, і не просто абияк переоформлювала документи з одного на другого згідно із Законом.

Стосовно **новобудов**, навіть якщо об'єкт зареєстрований кимось – це ще не все. Я обов'язково перевірю своєму клієнту введення в експлуатацію, адже можна придбати нову квартиру без опалення та світла, теплої води.

– Які сьогодні існують ризики, і чого варто остерегатись, аби не натрапити на шахраїв? Які запам'ятались випадки з практики, де з допомогою Вас вдалось попередити зловживання?

– Були й моменти, коли документи підроблені ідеально (скоріш за все створювались на заводі). Все ба-

нально просто: квартиру знімають в оренду та підробляють документи для продажу. Як правило, це дуже дорогі об'єкти. Там пускають пил в очі й охороною, й ніби серйозними людьми, які оформляють документи. У такому випадку краще передзвонити нотаріусу, який оформляв попередній договір купівлі. У моєму випадку було саме так: попередня нотаріус описала власницю, яка не співпадала з моєю в офісі.

До чого я вам це все розповідаю? Головне зрозумійте, якщо людина захоче правильно підійти по людськи, то підійде і все перевірить. У нас, нотаріусів, є купа баз, на сьогодні доступні всі соцмережі й встановити особу досить легко, було б бажання. Хоча багато колег вважає, що це дурниці, і такі як я займаються зайвим дослідженням. У такі моменти відчуваю себе не лише нотаріусом, а й детективом.

Можлива ситуація, коли ви ведете переговори з потенційним покупцем або орендарем, і він або його ріелтор просять надати копії документів для проведення аудиту нерухомого майна. Така вимога з їхнього боку цілком законна, адже покупець або орендар також можуть стати жертвами шахраїв. Однак не варто надавати їм копії у користування, надсилати фото або скан-копії електронною поштою чи викладати їх в Інтернет. Запропонуйте обмежитися візуальним ознайомленням з цими документами.

– Які Ваші поради і чи є законодавче врегулювання захисту від зловживань?

– Згідно зі ст. 27 нотаріус не несе відповідальність за подачу підроблених документів. Тому варто шукати порядних спеціалістів, яких серед нотаріусів 90 %. Повірте, нам не дуже хочеться ходити у суди з клієнтами.

І проста рекомендація: не давайте задатки на білих ріелторських папірцях, якщо, по-перше, не перевірили об'єкт, суб'єкт у базах, податкових заставах; по-друге, ваші гроші ви можете не втратити, лише якщо вони оформлені згідно з чинним законодавством. І навіть банальну розписку краще оформити Договором позики зі згодою подружжя. Це не потрібно відстоювати та доказувати в судах, ще й робити експертизи, а банально – виконавчий напис та до виконавця.

– Улюблений вислів? Якими принципами керуєтесь у прийнятті рішень?

– У своїй роботі завжди керуюсь мудрістю: ставтесь до людей так, як хотілося б, щоб вони вели себе з вами. За кожного клієнта переживаю як за своїх близьких: і хто продає, і хто купує, бо один віддає останнє, а інший – заради потреб. Спілкування із щирими та світлими людьми щодня доводить мені, що завдяки своїм знанням, постійному професійному розвитку і самовдосконаленню я здатна захищати і змінювати життя людей на краще.

Розмову вела Леся Такіда